

De arena van open source, een kleurrijk tafereel

een Foucauldiaanse discoursanalyse van 'het open leger'

Masterscriptie **Karen Siemers, 3360784**
Graad **MA New Media & Digital Culture**
Instelling **Universiteit Utrecht, Faculteit Geesteswetenschappen**
Tutor **Marianne van den Boomen**
Tweede lezer **Sanne Koevoets**
Datum **29 juli 2013**

Voorwoord

De afgelopen maanden stonden voor mij volledig in het teken van de wetenschap. Het was een strijd tussen kennis en kunde al zijn de verschillen daarin misschien niet helder genoeg om de lading te dekken. Vanaf het begin heeft een bepaalde zin in het werk van Foucault mij geïntrigeerd. “De wereld is aan onze kennis niet medeplichtig” (Foucault, 1976, 42). Dit citaat geeft niet de strubbeling weer tussen student en scriptie, maar tussen weten en niet-weten. De controverse ligt hem in Foucaults notie dat het weten altijd geconstrueerd is en kennis(creatie) dus onderhevig aan grotere structuren. Met dit in het achterhoofd ontstond een confrontatie tussen Foucault, open source en mijzelf.

Het resultaat hiervan is deze scriptie “De arena van open source, een kleurrijk tafereel”. De term open source deed mij al vanaf mijn eerste ontmoeting in de literatuur verwarrend en ambigu aan. Met behulp van Foucault zijn daar nog een aantal verdiepingen aan toegevoegd maar tegelijkertijd stelde Foucault mij juist in staat het containerbegrip open source te doorgronden. Eerlijk toegegeven, ik heb wel eens gedacht waarom ik mij gestort heb op een onderwerp dat omgeven is door mystiek. Het antwoord ligt eigenlijk al in de vraag besloten.

Mijn motivatie haal ik uit het niet-weten. Veel onderwerpen van mijn essays tijdens de studie kwamen voort uit een verlangen van het weten of de neiging tot mijmeren. Het resulteert in mijn keuze voor complexe fenomenen die mij intrigeren zoals die tot uiting komen in het recht en zijn twijfelachtige relatie met nieuwe media en technologie. De vraag die ik vanuit mijn nieuwsgierigheid dan stel: hoe zit dit in elkaar? Niet altijd of eigenlijk bijna nooit is het antwoord op mijn vraag snel of gemakkelijk gevonden en dat maakt het juist zo interessant. Daarom was en is open source een onderwerp gebleken dat mij past.

Het grote voordeel van vragen die ontstaan vanuit oprechte innerlijke interesse is dat ik zelf een uitdaging creëer. Daarom is dit resultaat naast het voltooien van een studie veel meer nog een kwestie van triomf.

Dit is mijn vraag. Dit is mijn antwoord. Zo zit dit in elkaar.

Utrecht, 29 juli 2013.

*Dank aan Marianne,
voor haar nuchtere advies en deskundige, nauwkeurige feedback vanuit NMDC.
Dank aan de studiegenoten,
voor de gezamenlijke strijd en ontspannende koffiepauzes in de UBB.
Dank aan mijn ouders,
voor hun absolute steun en bemoedigende kennis over de slinger van Foucault.
Dank aan Arjan,
voor zijn onvermoeibare optimisme en berustende vertrouwen.*

Inhoudsopgave

1 Open source onder de loep	4
1.1 <i>De wereld van open source</i>	4
1.2 <i>De diffusie van open source</i>	6
1.3 <i>Foucauldiaanse discoursanalyse</i>	7
Wat een discours is	7
Wat een discours doet	9
Het beheersen van een discours	12
Methodologie	14
2 Discoursanalyse	15
2.1 <i>The father of free software</i>	15
Het wapen tegen eigenaren	19
Pirates and neighbors	22
Het deontologische dogma	24
Praktijk, Politiek en Pragmatisme	26
2.2 <i>The suits' switch</i>	29
Free software	31
Open (source) for business	34
Twee zielen één gedachte?	36
2.3 <i>From software towards society</i>	39
Free culture	39
Peer production	40
Free society	42
Open source everything	44
Design	46
Democratie	47
Drugs Discovery, Crime Solving, Intelligence	49
3 Welkom bij het open leger: de arena	52
<i>Een kleurrijk tafereel</i>	54
Bibliografie	58

1 Open source onder de loep

1.1 De wereld van open source

In de tweede helft van 2012 heb ik tijdens mijn stage bij Stichting Medialab Utrecht (SETUP) kennis gemaakt met de ‘wereld van open source’. Ik noem het ‘een wereld’ vanwege het omvangrijke domein waarin open source een rol speelt of inspiratie biedt. In opdracht van SETUP formuleerde ik de kernwaarden van open source en de mogelijkheden voor gebruik voornamelijk in andere sectoren dan ICT. In zowel theorie als praktijk leidde dit tot de conclusie dat de definitie van open source niet eenduidig is. Daarom zal een korte beschrijving van de term open source hier uitblijven.

Eric Raymond was een van de initiatiefnemers van de term *open source*, maar de oorsprong ligt bij Richard Stallmans definitie van *free software*. Beide stromingen geven aan te verschillen van elkaar en dat heeft geleid tot de in veel literatuur gebruikte combinatie FLOSS – free (libre) en open source (software). Op grond van de ideeën inherent aan deze termen zijn andere uitingen gedaan die het domein van open source verbreden, verdiepen of juist nivelleren. Tijdens mijn stage kwam deze versplintering opnieuw aan het licht in de interviews met professionals en academici. Daarbij werd lang niet altijd de discussie tussen Stallman en Raymond aangehaald. Het maakt duidelijk dat open source voor ieder andere kernwaarden kan bezitten. Ot van Daalen (directeur van Bits of Freedom) geeft aan liever niet de term open source te gebruiken omdat hij de (juridische) vrijheid en daarmee autonomie en transparantie centraal wil stellen en dat beter kan met free software of FLOSS. Keimpe de Heer (directeur Creative Learning Lab) ziet open source als een containerbegrip waarbij de termen open, gelijkheid en delen de kern vormen. Advocaat Joost Gerritsen (specialiseerde zich in Intellectueel eigendom en ICT-recht) verwoordt open source als een eenvoudige praktische afspraak over het auteursrecht waar een ideologie achter schuilt. Alper Çuğun (bestuurslid Hack de Overheid) ziet naast de ideologische kant voornamelijk het organisatorische en praktische voordeel en de noodzaak van een community.

Het is interessant om een cartografie te maken van het gebruik van de term open source omdat nu het moment is dat de term een meer volwassen stadium bereikt. Daarnaast betekende de introductie van de term open source ongeveer 15 jaar geleden de start voor ‘open’ bewegingen, die een ander deel binnen het discours van open source beslaan. In het artikel “Open & Closed” beschrijft wetenschapper Evgeny Morozov de term open als ‘het nieuwe groen’ (zoals toegepast bij energie) en concludeert hij dat open steeds vaker gebruikt wordt om minder goede dingen te verbloemen (Morozov, 2013a). Een cartografie met ruimte voor ook deze nieuwe initiatieven kan inzicht geven in de omvang van het domein waarbij de verschillende ‘ideologieën’ rond open source centraal staan. Vanuit een Foucauldiaans kader gezien is een ideologie een discursieve praktijk.¹ Het beheerst het denken en doen van mensen door een

¹ Foucault is overigens geen voorstander van de term ideologie. Karl Marx gebruikte de term ideologie als “the ruling ideas are those of the ruling class which governs a capitalist economy and correspond to its dominant interests” (Hall, 1997, 75). Foucault wees deze theorie af op twee argumenten, voornamelijk omdat – ondanks dat Foucault niet ontkennde dat er klassen bestonden – het marxistisch gebruik van ideologie volgens hem de relatie tussen kennis en macht reduceert

bepaalde norm te stellen en een specifieke betekenis van de werkelijkheid op te leggen. Door middel van een Foucauldiaanse discoursanalyse is het mogelijk om inherente machtsstructuren vast te stellen. Het discours is namelijk volgens Foucault een verschijningsvorm van macht waar niemand zich aan kan onttrekken, het wordt voorafgegaan door en geeft vorm aan andere machtsrelaties.² Door niet te kijken naar individuele spelers maar naar discursieve formaties en subjectposities, ontstijgt deze scriptie het niveau van een beschrijving en wordt het een gedetailleerde analyse vanuit een Foucauldiaans kader.

Deze scriptie is onderdeel van het open source discours; het draagt bij aan een academische discursieve formatie, maar analyseert tegelijkertijd de verschillende discursieve formaties die in hetzelfde discours aanwezig zijn. Ik stel mijzelf daarom niet op als de objectieve onderzoeker die alles vanaf een afstand kritisch kan analyseren. Foucault stelt hetzelfde probleem vast bij zijn discoursanalyse: “my discourse [...] is avoiding the ground on which it could find support” (Foucault, 1972, 205). Objectiviteit is niet aan de orde, omdat ik als onderzoeker zelf ook een subject ben en dus niet beschik over soevereiniteit maar ondergeschikt ben aan machtsstrategieën. Daarom noemt Foucault zijn werk ook niet kritisch of onderdeel van de kritische wetenschappen. “Kritiek ontkomt niet aan de mechanismen die zij zelf bekritiseert” (Van den Bersselaar, 2003, 216-217). Ik zal daarom mijn kritische houding niet gebruiken om bepaalde initiatieven te beschrijven als wel of geen – juiste of onjuiste – toepassing van open source. Ik geef alleen aan dat er verschillende ideeën en uitwerkingen zijn omtrent dit begrip. Ondanks deze onvermijdbare verwikkeling in het discours betekent dit niet dat de conclusies van deze scriptie geen waarde hebben. Door het duiden van de assumpties, tegenstrijdigheden en andere discontinuïteiten kan er een betekenisvolle bijdrage geleverd worden aan het discours over open source.

tot een zaak van klassemacht en klasseinteresses. Daarnaast betoogt Foucault dat marxisme zijn eigen ‘waarheid’ tegenover de ‘bourgeois knowledge’ stelde, daarmee bewegend dat er een marxistische waarheid bestond, maar volgens Foucault bestaat ook waarheid niet buiten een discours (ibid., 76). “[Ideology] always stands in virtual opposition to something else which is supposed to count as truth. Now I believe that the problem does not consist in drawing the line between that in a discourse which falls under the category of scientificity or truth, and that which comes under some other category, but in seeing historically how effects of truth are produced within discourses which in themselves are never true or false” (Foucault, 1972, 118). Daarom wil Foucault een zogenaamde ideologie liever behandelen als een discursieve formatie of praktijk. “To tackle the ideological functioning of a science in order to reveal and to modify it [...] is to question it as a discursive formation; [...] it is to treat it as one practice among others” (ibid., 186).

² In paragraaf 1.3 ga ik uitgebreider in op de theorie die Foucault hierover heeft uitgeschreven in zijn boek *The Archaeology of Knowledge* uit 1969 (Foucault, 1972).

1.2 De diffusie van open source

Al eerder gaf ik aan dat de term open source niet eenduidig is en verschillende schakeringen vertoont. Wat ooit begon als een begrip voor slechts de softwaresector heeft zijn weg gevonden naar heel andere onderwerpen en is daarmee een ambivalent fenomeen geworden. Enkele voorbeelden van de diffusie van open source in heterogene sectoren zijn 'open source hardware', 'open source democracy' en 'open source drug discovery'.³ Deze scriptie heeft als doel het ontleden van 'open source' als containerbegrip en het opstellen van een cartografie waarin zowel deze diverse opvattingen van de term als de daardoor geconstrueerde machtsstructuren tot uiting komen. Daarbij stel ik de volgende hoofdvraag centraal: hoe zijn de verschillende betekenissen van open source te typeren en te positioneren ten opzichte van elkaar en welke waarheidsregimes zijn hieraan verbonden? Om deze vraag te kunnen beantwoorden richt ik me op een positionering van verschillende stromingen die ieder hun kernwaarden verwoorden in een manifest of andere literatuur. Om de achterliggende betekenissen te achterhalen en te onderzoeken hoe deze opvattingen bepaalde machtsstructuren genereren, voer ik een Foucauldiaanse discoursanalyse uit. Foucault stelt dat je machtsregimes kunt onderzoeken door een analyse van betekenisgevende systemen die zijn geconstrueerd binnen én als discoursen. Ik toon op deze manier hoe en waarom sommige denkkaders en argumenten worden aangenomen als waarheden terwijl andere manieren van denken en zijn worden gemarginaliseerd.

Ik verwacht een heterogene verspreiding van open source te tonen in de cartografie, ofwel een verzameling van betekenissen die niet allemaal precies hetzelfde zijn en tevens niet één duidelijke richting gaan. De relaties tussen de sleutelfiguren en elementen geven informatie over de constructie van het discours en machtsregimes die hieraan ten grondslag liggen. Mijn hypothese is dat de term open source in de praktijk een ambivalent containerbegrip is geworden dat diverse betekenissen representeert die voortkomen uit verschillende verlangens. Deze hypothese test ik door naast het ontstaan van en de ontwikkelingen rond open source software te analyseren, ook praktijkvoorbeelden uit andere sectoren zoals 'free culture', 'open source democracy' en 'open source crime solving' een plek te geven in de cartografie. Ik zie deze initiatieven als handelingen die ook een betekenisgevende rol spelen binnen het open source discours en inzicht geven in de hedendaagse beleving van open source. Een van mijn verwachtingen is dat het woord 'open' een betekenis heeft gekregen die niet in direct verband staat met open source zoals het begrip in 1998 is ontstaan. De verschillende betekenissen die zijn ontstaan tonen een grote mate van diversiteit van gebruik van open source in de praktijk.

Om mijn hoofdvraag te beantwoorden en mijn hypothese te testen heeft dit onderzoek de volgende indeling. De volgende paragraaf toont hoe in een Foucauldiaans kader, de termen discours, kennis, waarheid en macht worden geïnterpreteerd en onderling samenhangen en hoe ik deze in mijn analyse kan gebruiken. Hoofdstuk 2 bevat de discoursanalyse van verschillende stromingen en praktijkvoorbeelden binnen het open source discours. Het vaststellen van een

³ In paragraaf 2.3 zal ik deze en andere praktijkvoorbeelden nader beschrijven en plaatsen in de cartografie.

keuzebeginsel is een van de methodologische problemen waar men rekening mee dient te houden bij de analyse volgens de algemene geschiedwetenschap. Ik kies voor een selectie van teksten op basis van mijn kennis opgedaan in mijn stageonderzoek, in woorden van Foucault: “try to determine in advance which are the most representative elements” (Foucault, 1972, 10). Vervolgens zal ik een aantal vragen beantwoorden zoals opgesteld aan het einde van paragraaf 1.3. De conclusie toont het domein van open source met een cartografie waarin de verschillende discoursen worden geplaatst. Dit alles leidt tot een conclusie over de diversiteit binnen het open source domein en de immanente machtsstructuren.

Maatschappelijk gezien is het belangrijk te onderzoeken hoe men het woord open (source) gebruikt omdat daarmee ‘misverstanden’, maar interessanter nog, strijdtönen en machtsstructuren aan het licht komen. In eerste instantie is het dus goed om in navolging van Foucault de discontinuïteiten en nuances te duiden tussen de verschillende gebruiken. Verder staat in dit onderzoek centraal hoe deze discoursen in verhouding staan tot bepaalde machtsstructuren. Een voorbeeldscenario hiervan is het gebruik van de term in andere domeinen waarbij (on)bewuste verwarringen van de term open source met andere termen, zoals crowdsourcing en open data een plek krijgen binnen het discours. Wetenschappelijk gezien richt ik me op wat in academische kringen de *desiderata* worden genoemd, oftewel ‘de blinde vlekken op de wetenschappelijke kaart’. Het gebruik van free software dan wel open source is al eerder beschreven in de wetenschappelijke literatuur (Berry, 2008; Kelty, 2008). Ook zijn er manifesten geschreven ter introductie van verwante nieuwe termen die ook hun oorsprong duiden en nuances leggen zoals Telekommunisten Manifest (Kleiner, 2010) en het boek *Free Culture* (Lessig, 2004). Echter het in kaart brengen van de inherente machtsstructuren vanuit een Foucauldiaans kader is nog niet eerder gedaan, terwijl het gebruik van de term open source steeds frequenter of zelfs standaard zal worden.

1.3 Foucauldiaanse discoursanalyse

Dit onderzoek heeft als methode de discoursanalyse van filosoof Michel Foucault. Ik heb gekozen voor Foucault omdat hij – in zijn uitgebreide collectie van werken, onder andere zeer specifiek over de verhoudingen tussen kennis en macht schrijft. Kennis en macht zijn de producten van een discours. Foucault voor dat een discours productief is. Oftewel: een discours produceert en reguleert bepaalde regels en praktijken en construeert hierdoor betekenisvolle uitspraken. De discours Theorie van Foucault kan recht doen aan het steeds complexer wordende en nog bewegende discours van open source omdat het de immanente machtsstructuren kan tonen. In deze paragraaf licht ik zijn theorie toe en geef ik aan hoe ik deze gebruik in de analyse in het tweede hoofdstuk.

Wat een discours is

De term discours wordt onder meer gezien als een totaliteit van interacties en staat bekend als een begrip dat Foucault niet eenduidig omschrijft. In linguïstische studies wordt het discours gedefinieerd als taal, waarbij het draait

om de verzameling van geschreven of gesproken taal.⁴ Het gaat bij een discours in Foucauldiaanse begrippen om de vertrouwde, ietwat mysterieuze verzameling van uitspraken: “a certain ‘way of speaking’” (Foucault, 1972, 193). Foucault benadrukt dat discours niet slechts een verzameling van tekens is. “Of course, discourses are composed of signs; but what they do is more than use these signs to designate things” (ibid., 49). Waar anderen het discours dus zien als een linguïstisch concept, ziet Foucault het als een systeem van representatie waarin er meer gebeurt dan slechts verwijzen naar de werkelijkheid. Een analyse van het discours moet zich daarom naast op de taal, ook richten op sociale praktijken, handelingen. Een discours is iets wat gaande is; het werkt in op de maatschappij door machtsstructuren die gebaseerd zijn op betekenisgeving. Ons gedrag wordt volgens Foucault gevormd en beïnvloed door betekenis en die betekenis wordt geconstrueerd in een discours. Dat discours kan nooit uit slechts één tekst, actie of bron bestaan en is daarom altijd aanwezig in een scala van teksten en in de vorm van gedrag. Hierbij horen ook de instituties, wetten, technieken en architectuur van de maatschappij (Foucault, 1972).

Foucault ziet het discours als een kenmerk van de manier van denken of stand van kennis, dat eigen is aan een bepaald moment of tijdvak. Met zijn historische insteek rondom het discours introduceerde hij het begrip *épistèmè* in zijn boek *Les Mots et les Choses* uit 1966 (Foucault, 1970). Het begrip wordt gebruikt om aan te tonen dat ieder tijdvak zijn eigen discours kent.⁵ Dit is “the point of reflexion in a population curve, or the replacement of one technique by another” (ibid., 9). Zo ziet Foucault omstreeks 1800 een derde en laatste epistemologische breuk optreden wanneer de Moderne Tijd zijn intrede doet (Foucault, 1976, 49). Tot die tijd vond men zijn identiteit in de godsdienst, daarna ontwikkelde de wetenschap zich en creëerde dit een nieuw discours. Zo gaat men vandaag de dag bij mentale problemen naar de psycholoog, die kennis heeft van de wetenschap psychologie, waar er vroeger na een biecht bij de pastoor vaak hulp bij de godsdienst werd gezocht. De psycholoog kan in ons tijdvak de ‘macht’ uitoefenen wat vroeger al gauw door de pastoor werd gedaan, de macht zit hem in het feit dat men handelt naar wat de psycholoog nu voorschrijft.

Om tot een scherpere omschrijving te komen van waar een discours uit bestaat, formuleert Foucault in *The Archaeology of Knowledge* definities van de termen *statement* en *discursive formations*.

“We will call statement the modality of existence proper to that group of signs [...] that allows it to be in relation with a domain of objects, to prescribe a definite position to any possible subject, to be situated among other verbal performances, and to be endowed with a repeatable materiality.” (Foucault, 1972, 107)

⁴ Foucault zorgde samen met Jacques Derrida voor een radicale hervorming van de structurele linguïstiek die Ferdinand de Saussure eerder ontwikkelde (Merquior, 1988, 11). Saussure leverde een wezenlijke bijdrage aan de interdisciplinaire stroming van de discoursanalyse samen met Charles Peirce, met respectievelijk de concepten *signifier*, *signified* en *referent*, *interpretant* en *ground*.

⁵ Foucault vervangt in *The Archaeology of Knowledge* het begrip *épistèmè* met een ‘veelvoud van verticale systemen’. Foucault heeft naderhand aangegeven dat een *épistèmè* niet bedoeld was als een onderliggende theorie voor verschillende tijdvakken, maar als een beschrijving van de verbanden tussen een historische periode en de wetenschap die dus in veelvoud naast elkaar kunnen bestaan (Merquior, 1988, 75).

De inhoud van een statement loopt uiteen; eigenlijk kan alles functioneren als een statement – van een wetenschappelijk model tot een zin in een roman. Discursieve formaties zorgen voor de verspreiding en redistributie van deze statements en kunnen ruwweg gedefinieerd worden als wetenschappelijke disciplines. In de woorden van Foucault: “whenever one can describe, between a number of statements, such a system of dispersion, whenever, between objects, types of statement, concepts, or thematic choices, one can define regularity [...], we will say [...] that we are dealing with a *discursive formation*” (ibid., 38). Wanneer uitspraken dus refereren naar hetzelfde object in dezelfde stijl en onderdeel zijn van eenzelfde strategie of politieke verschuiving, horen ze bij dezelfde discursieve formatie. Men moet om een discursieve formatie te analyseren een groep van uitspraken zoeken met een zelfde referentiesysteem, theoretische netwerk en strategische mogelijkheden, waarbij de uitspraken van elkaar kunnen afwijken. Een discursieve praktijk is de basis van een discours. Elke discursieve praktijk kan op zijn beurt kennis, waarheid en ideologieën produceren.

De uiteindelijke definitie van discours die door Foucault in zijn analyse wordt gebruikt is als volgt: “the term discourse can be defined as the group of statements that belong to a single system of formation” (ibid., 107). Foucault omschrijft de term als de cultureel geconstrueerde representatie van de werkelijkheid, die niet bestaat uit een exacte kopie. Het discours is namelijk ook hetgeen dat een realiteit creëert door productie van kennis en daarmee de mogelijkheid bezit om betekenis te genereren. Dat Foucault deze betekenisgevende rol aan het discours toedicht, toont dat discours een bijzondere vorm van macht bezit. Maar hoe werkt deze macht precies, op welke manier produceert een discours kennis en waarheid?

Wat een discours doet

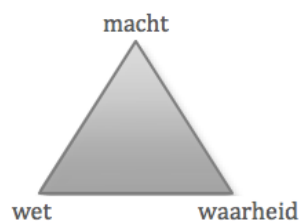
Discoursanalyses kunnen over het algemeen representaties onderzoeken door de taal, parole⁶ nader te bestuderen. De focus op taal is kenmerkend voor de linguïstische stroming maar Foucault vergroot het onderzoeksveld door te spreken over een discours dat naast taal dus ook bestaat uit sociale praktijken. Tevens verbindt hij het discours met genealogieën van macht en kennis.

Kennis is volgens Foucault een discursieve praktijk. Hij ziet kennis als een vorm van macht omdat het zichzelf als waarheid kan presenteren en deze waarheid een bepaalde autoriteit heeft in onze maatschappij. “Knowledge linked with power, not only assumes the authority of ‘the truth’ but has the power to *make itself true*” (Hall, 1997, 76). Kennis brengt per definitie bepaalde regels, beperkingen en disciplines met zich mee dat het gedrag van mensen reguleert. “There is no power relation without the correlative constitution of a field of knowledge, nor any knowledge that does not presuppose and constitute at the same time, power relations” (Foucault, 1977, 27). Volgens Foucault is alles tot op zekere hoogte waarheid, omdat het een echt effect kan hebben op de wereld. Dit betekent dat volgens Foucault niet alleen kennis maar ook leugens invloed

⁶ In *Course de General Linguistics* beschrijft Saussure twee linguïstische termen: *langue* en *parole*. *Langue* heeft een abstracte betekenis en gebruikt Saussure om de systematische regels, afspraken en principes van taal te beschrijven. *Parole* is de term voor het concrete gebruik met betekenisvolle taal dat steunt op *langue* (Saussure, 1986, 9-10). Het gaat daarom niet om woorden, taal in abstracte zin maar om betekenisvolle uitingen, teksten, archiefstukken et cetera.

kunnen uitoefenen. Voor hem is waarheid niet iets dat uit zichzelf bestaat en ‘ontdekt’ kan worden en vervolgens in meerdere tijdvakken en contexten stand houdt. Waarheid is een gevecht om regulering: “the rules according to which the true and false are separated and specific effects of power are attached to the true” (Foucault, 1980, 132). Foucault ziet waarheid dus niet als een absolute vorm van kennis maar als een discursieve formatie die een ‘waarheidsregime’ ondersteunt. Een waarheidsregime ontstaat op het moment dat iedereen handelt naar een bepaalde waarheid. “Each society had its regime of truth [...] that is, the types of discourse which it accepts and makes function as true” (ibid., 131). Deze waarheidsregimes zijn onder andere aanwezig in mechanismen en instituties die uitmaken wat waar en onwaar is en bijvoorbeeld bepalen hoe iemand gestraft moet worden.

In de hedendaagse maatschappij is macht volgens Foucault een circulerend begrip en het niet meer simpelweg een top-down fenomeen zoals voor 1800.⁷ “It is never monopolized by one centre. It is deployed and exercised through a net-like organization” (ibid., 98). In het Collège de France op 14 januari 1976 spreekt Foucault over de manier waarop hij het ‘hoe van macht’ analyseerde. Het machtsmechanisme heeft volgens Foucault twee referentiepunten die samen met macht een driehoek vormen (zie figuur 1).

Figuur 1

Hierin ziet Foucault “enerzijds de rechtsregels die de macht formeel begrenzen, anderzijds de waarheidseffecten die macht produceert en overdraagt en die op hun beurt deze macht reproduceren” (Foucault, 1976a, z.p.). Door buiten de juridische pool te kijken naar hoe de onderdanen zich hebben geconstitueerd, kreeg Foucault grip op een nieuw type macht dat sinds 1800 de soevereine macht verslaat: de disciplinaire macht.⁸

De disciplinaire macht is veel ondoorzichtiger en deze machtsrelaties gaan in moderne maatschappijen volgens Foucault door alle niveaus van de samenleving. Iedereen heeft daarom te maken met het discours, niemand kan er aan ontkomen. “De individuen [...] zijn ook steeds in een positie dat zij deze macht tegelijk ondergaan en uitoefenen” (ibid.). Een subject handelt naar een

⁷ De formulering van macht als een ‘circulerend’ kan suggereren dat de maatschappij een gesloten systeem is waarbinnen steeds dezelfde genealogieën rondgaan, maar hier wordt bedoeld dat macht binnen de maatschappij door de individuen heen trekt, circuleert door alles en iedereen heen.

⁸ Ondanks dat er een nieuw soort macht gold, bleef de soevereiniteitstheorie (aanwezig in het juridische apparaat) waarop de soevereine macht gebaseerd was, wel bestaan als ideologie en beginsel. Het was enerzijds een kritisch werktuig tegen hindernissen die de ontwikkeling van de disciplinaire maatschappij in de weg stonden. Het juridisch soevereiniteitsbeginsel hielp op die manier de disciplinaire maatschappij dus op weg. Anderzijds creëerde het rechtssysteem ook de mogelijkheid om soevereiniteit te democratiseren (Foucault, 1976a, z.p.).

bepaald gevestigd waarheidsregime en helpt hierdoor mee de kennis van een discours met zijn macht te behouden.⁹ “[Individuen] zijn nooit het onbeweeglijke en gewillige doelwit van de macht, maar steeds haar verbindingselementen” (ibid.). Foucault postuleert dat een subject een personalisatie is van een bepaalde vorm van kennis die het discours heeft geproduceerd. Door ‘internalisering’ maken subjecten zich ondergeschikt aan het discours met bijbehorende machtsstructuur en nemen op die manier hun rol in binnen het discours.¹⁰ “Het [bestuur] behelsde niet alleen de legitiem tot stand gekomen vormen van politieke en economische onderwerping/subjectivering ('subjection'), maar ook meer of minder overwogen en berekende handelwijzen, met als doel de handelingsalternatieven van andere mensen te beïnvloeden” (Foucault, 1983, 223). Een discours definieert hierdoor voor een subject wie het kan worden en wat het kan doen door middel van *subject framing* en *subject positioning* (Foucault, 1980). Het subject ontleent zijn identiteit aan de structuur die het discours construeert.¹¹

Foucault richt zich met zijn discoursanalyse voornamelijk op (historische) vraagstukken rondom maatschappelijke verhoudingen, institutionele regulatie en dus ook op de totstandkoming van subjecten. Maar niet iedereen denkt dat het subject onderhevig is aan het discours en de immanente machtsstructuren. Linguïsten bevragen de ‘soevereiniteit van het subject’ niet. De traditionele opvatting van een subject is “an individual who is fully endowed with consciousness; an autonomous and stable entity, the ‘core’ of the self, and the independent, authentic source of action and meaning” (Hall, 1997, 79). Deze opvatting wordt sterk bekritiseerd door Foucault. Hij betoogt “dat het idee van het funderende begroeiende subject moet worden verlaten, aangezien [...] dit een primaat van doorzichtig bewustzijn impliceert en een fataal gebrek aan aandacht voor [...] verborgen, onbewuste bepaaldheden van het denken” (Merquior, 1988, 15). Dit is een uitgangspunt van de antisubjectfilosofie, de stroming waar ook de filosofen Jacques Lacan, Jean-Francois Lyotard en Jacques Derrida bij horen. De mens als subject van de geschiedenis wordt gezien als een misvatting, evenals het idee dat de mens de waarheid in pacht zou hebben of via de wetenschap kan verkrijgen. Foucault stelde zichzelf de vraag: “Hoe is het mogelijk dat het menselijk subject zichzelf als een object van mogelijke kennis is gaan zien?” (Geciteerd in ibid.). Hierbij is de kern dat macht dus geen bezit is van een subject of groep maar zoals eerder aangegeven, een effect van een discursieve praktijk. Foucault stelt vast dat het discours kennis produceert én

⁹ Nota bene: Foucault betoogt dat het individu op zichzelf moet worden opgevat als een effect van macht. Het individu is dus niet een “elementaire kern, een oorspronkelijk atoom [...] waarop de macht wordt uitgeoefend of waarop de macht stuit” (Foucault, 1976a, z.p.). Foucault gebruikt de term individu om te benadrukken dat macht overal in aanwezig is: “De macht doortrekt het individu dat zij heeft geconstitueerd” (ibid.).

¹⁰ De term subject gebruikt Foucault op een dubbelzinnige manier. Het Franse woord voor subject, ‘sujet’ betekent in het Nederlands zowel ‘ik’ als ‘onderdaan’ (Noot van de vertaler van Foucault, 1983, 223). In de Foucauldiaanse theorie wordt het autonome subject ontkend, de ‘ik’-betekenis beschouwt Foucault als de illusie van het autonome subject, zoals later in deze paragraaf aan bod komt.

¹¹ Dat het subject wordt geproduceerd door het discours is een radicale opvatting. Wanneer iemand zich volgens Foucault niet identificeert met een bepaalde subject-positie of onderwerpt aan de regels die het discours heeft geproduceerd, heeft hij/zij geen enkele betekenis en effect binnen een maatschappij (Hall, 1997, 79-80).

dat discours het subject produceert. Het subject kan wel bepaalde kennis opschrijven, maar hij/zij bepaalt niet wat kennis is. De machtspositie om deskundig te zijn of recht van spreken te hebben is niet gebaseerd op wat diegene aan kennis verspreidt of 'heeft ontdekt'. Deze subjectpositie is geconstrueerd in een discours en in dat discours is tevens bepaald wat kennis is.

Het beheersen van een discours

De macht over het subject zit verscholen in de constructie van de werkelijkheid. Zoals hiervoor uiteengezet is het discours onder andere gelegen in de constructie van kennis, waarheid(sregimes) en realiteit die daarop volgt. In het appendix van *The Archaeology of Knowledge, The Order of Discourse* uit 1971 betoogt Foucault dat het discours onderhevig is aan bepaalde mechanismen. "I am supposing that in every society the production of discourse is at once controlled, selected, organised and redistributed according to a certain number of procedures" (Foucault, 1982, 216). Foucault doelt voornamelijk op de categorisering en het creëren van kennis, waarheid en normaliteit. In zijn zoektocht naar het 'hoe van macht' refereerde hij al naar de disciplinaire macht, waarbij hij stelt hoe de disciplines dragers zijn van discursieve regels in plaats van rechtsregels (Foucault, 1976a, z.p.).

De procedures die volgens Foucault ten grondslag liggen aan het beheersen van deze macht zijn drie externe uitsluitingsmechanismen: "het woord waarop een verbod rust, het woord van de krankzinnige en het streven naar waarheid" (Foucault, 1976, 18). Deze systemen van uitsluiting werken van buitenaf op het discours en hebben het verlangen naar macht in zich. De mechanismen worden ingezet om bepaalde dingen wel of geen waarde toe te kennen in een discours. De eerste en tevens meest voorkomende is het verbod; het maakt sommige dingen onbespreekbaar: "het onderwerp [kan] taboe zijn, [...] of een bepaald ritueel vergen" (ibid., 10). Ten tweede bespreekt hij de tegenstelling tussen rede en waanzin; zo is iets dat een 'gek' vertelt bijvoorbeeld ongeldig "omdat het geen waarheid kan behelzen noch ook van enig belang kan zijn" (ibid., 11). Als derde en laatste noemt Foucault het verschil tussen waar en onwaar dat wordt gehandhaafd door de 'wil tot waarheid'; voor alles wordt ondersteuning gezocht in een 'waar' discours, zoals bètawetenschappen of theorieën over de economie. Deze wil naar waarheid heeft "een neiging [...] om op andere vormen van discours [...] een zekere druk [...] uit te oefenen" (ibid., 17). De wil tot waarheid, het waarheidsstreven probeert steeds meer de andere uitsluitingsmechanismen te wijzigen en te grondvesten. Zo zal het nu minder voorkomen dat een persoon niet wordt geloofd omdat hij 'gek is verklaard', maar meer omdat wetenschappelijk is bewezen dat zijn hersenen 'niet goed functioneren'. De wil naar waarheid kan hierdoor het verbodene rechtvaardigen en de krankzinnigheid verbindend stellen.

Naast de externe uitsluitingsmechanismen beschrijft Foucault ook interne mechanismen, die een ordenende, klassificerende rol hebben. De termen die Foucault uiteenzet zijn *commentaar*, *auteur* en *discipline* en gaan voornamelijk over het gebruik van taal. De discipline maakt ideeën tot begrippen mits zij aan bepaalde voorwaarden zoals een theoretische horizon, voldoen. Het creëert dan "de mogelijkheid tot formuleren – en wel tot eindeloos verder formuleren – van nieuwe stellingen" (ibid., 26). Hiermee kan de auteur een verhaal over de werkelijkheid schrijven of "zijn genialiteit of zijn wanorde in die woorden

[leggen]” (ibid., 25). Door de procedure van het commentaar krijgt het vervolgens een plaats toegewezen omdat het eindeloos verteld, herhaald en gevarieerd wordt. Die variatie van wat er gezegd wordt is niet erg, “op voorwaarde dat die tekst-zelf dan toch maar gezegd wordt en daarbij in zekere zin tot zijn voltooiing gevoerd” (ibid., 22-23). Deze interne mechanismen liggen volgens Foucault aan de basis van wat wij wetenschap noemen.

Foucault benoemt nog een laatste categorie met voorwaarden die beheersing van het discours volgens reeds besproken procedures mogelijk maakt. Hiertoe behoren de vertooggemeenschap, het ritueel, de doctrine en de maatschappelijke toe-eigening van het discours. Dit zijn alle voorwaarden die worden opgelegd aan de individuen die het discours spreken zodat niet iedereen de orde van het discours kan binnentreden. Deze vier zijn lastig te onderscheiden van elkaar, maar hebben een sterke invloed: “meestal grijpen zij in elkaar en vormen zij zoiets als grootse bouwsels [...] we zouden kortweg kunnen zeggen dat dit de voornaamste procedures zijn waaraan het discours onderworpen is” (ibid., 36-37). Deze categorie van uitsluitingsmechanismen bepaalt in feite wie er recht van spreken heeft en wie niet. Een voorbeeld is volgens Foucault het onderwijssysteem. Dit is een ritualisering van het woord, het benoemt verschillende rollen voor de sprekende subjecten (leraar-leerling), vormt een groep mensen en zorgt voor het uitdelen en toe-eigenen van een discours. Het ‘geschrevene’, het rechtssysteem en het medisch systeem hebben ook ten minste een aantal aspecten van deze manier van onderwerping in zich en zijn daarmee net zo goed beheersingssystemen van het discours.

Dat subjecten zich onderwerpen aan het discours komt volgens Foucault omdat macht niet zoals vaak aangenomen, slechts negatief is. “[It] doesn’t only weigh on us as a force that says no, but [...] it traverses and produces things, it induces pleasure, forms of knowledge, produces discourse” (Foucault, 1980, 119). Het normaliseringsdenken illustreert dit en komt voort uit de dwang en neiging zich aan te passen aan de heersende normen. Het onderscheiden van het normale en het abnormale is een eerste stap richting wat Rolf de Folter beschrijft in *Normaal en Abnormaal* als het normaliseringsproces. De auteur van het met de Erasmusprijs bekroonde boek stelde in zijn studie het probleem van normaliteit in het denken van onder andere Foucault centraal. Hij betoogt dat het ongewenste abnormale niet zozeer genormaliseerd wordt door uitsluiting, maar door opheffing via correctie, genezing of normalisatie (De Folter, 1987). “Hierbij voltrekt zich dus niet het negatieve gebeuren van de opsluiting, maar veeleer gaat het om de positieve productie van het normale door middel van unificatie van het diverse, van het disparate, van het differente, van het abnormale” (ibid., 148). Disciplineren houdt in dat subjecten productief en gehoorzaam gemaakt worden. Normalisering is niet zozeer gericht op het individu maar laat op een maatschappelijk niveau iedereen zich gedragen volgens de norm: normaal (Foucault, 1977, 424). Het beheersen van het discours, waarheidsregimes en normen is inherent aan het uitoefenen van bepaalde macht met de hierboven beschreven mechanismen en processen. Op deze manier krijgt het subject een ‘waan der creativiteit’, het illustreert de Foucauldiaanse notie van het illusie van het autonome individu.

Methodologie

Foucault schrijft vooral vanuit filosofisch perspectief een analysemethode en biedt daarmee niet direct een methodologie.

"Je voudrais que mes livres soient une sorte de tool-box dans lequel les autres puissent aller fouiller pour y trouver un outil avec lequel ils pourraient faire ce que bon leur semble, dans leur domaine. [...] Je n'écris pas pour un public, j'écris pour des utilisateurs, non pas pour des lecteurs."¹² (Foucault, 1974, 523-524)

Hieruit blijkt hoe het werk van Foucault voor academici een gereedschapskist is met de mogelijkheid instrumenten hieruit te selecteren wat bruikbaar is voor eigen onderzoek. Zo vertaalden Van den Boomen en Schäfer in hun artikel "Will the revolution be open-sourced? How open source travels through society" de drie externe uitsluitingsmechanismen van Foucault naar het discours van open source in de strijd tussen eigendomssoftware en free of open source software:

- a) "criminalising the opponent, spreading doubt about intentions or reliability, constituting and maintaining taboos;
 - b) proving that the antagonist's claims are wrong and irrational, constructing the truth by new evidence and facts;
 - c) the use of rituals, metaphors and symbols to reframe the discourse."
- (Van den Boomen & Schäfer, 2005, 53)

Zoals Foucault sprak op 7 januari 1976 in het Collège de France, zag hij zijn theorie ook als sporen die gevolgd moesten worden zonder dat het uitmaakte waar ze heen leidden. Het was eigenlijk juist belangrijk dat ze nergens heen, in een niet van te voren bepaalde richting voerden: "Deze sporen waren als het ware stippellijnen, en het was aan u ze door te trekken of om te buigen, eventueel aan mij ze voort te zetten of ze een andere vorm te geven" (Foucault, 1976b, z.p.). Het is daarom gebruikelijk om Foucaults theorie te interpreteren en op een eigen manier te gebruiken. Naar aanleiding van bovenstaande theorieën van Foucault heb ik een aantal concrete vragen opgesteld die het uitgangspunt vormen van het beantwoorden van de hoofdvraag door middel van de Foucauldianse discoursanalyse van open source.

- Wat wordt hier gerepresenteerd als waarheid of norm? Wat ziet men als problematisch/abnormaal? Wat wordt hierdoor niet toegestaan? Wat wordt genormaliseerd en wat juist gepathologiseerd ofwel bestempeld als 'niet normaal'?
- Hoe is het tot stand gekomen, welk bewijs wordt aangevoerd, wat staat op de voorgrond en wat op de achtergrond?
- Welke alternatieve betekenissen en uitleggen worden genegeerd? Wat is apart genomen en wat juist samengevoegd?
- Welke verlangens worden hierdoor gemobiliseerd en gediend en welke niet?
- Welke subjectposities met bijbehorende identiteiten, acties en gebruiken worden mogelijk gemaakt en/of wenselijk en/of nodig door deze manier van denken/praten/begrijpen? Wie worden gezien als tegenstanders en hoe worden de tegenstanders beschreven?

¹² Vrij vertaald naar het Nederlands: "Ik zou graag willen dat mijn boeken een soort gereedschapskist zijn waarin anderen kunnen struinen om een instrument te vinden die ze kunnen gebruiken hoe ze zelf willen in hun eigen domein ... ik schrijf niet voor een publiek, ik schrijf voor gebruikers, niet voor lezers."

2 Discoursanalyse

Het doel van dit kernhoofdstuk is het schetsen van een zo compleet mogelijk profiel van het discours rondom free software en open source en het creëren van een diepere laag met de analyse van discursieve formaties en subjectposities. In dit hoofdstuk beschrijf ik het ontstaan van en de discussie rondom open source, waarbij ik specifiek let op de manier waarop iets wordt besproken of beschreven. Het toont niet alleen de diffusie van het open source discours, maar ook de doelstellingen die ten grondslag liggen aan de verschillende discursieve formaties en de machtsverhoudingen waarop ze gebaseerd zijn én die ze produceren.

Dit hoofdstuk is geschreven in een Foucauldiaans narratief dat in de eerste twee paragrafen zich zal richten op Richard Stallman en het ontstaan van zijn manifest en beweging voor free software. Het verhaal zal zich steeds verder uitbreiden met onder andere de komst van Linux en ‘accidental revolutionair’ Linus Torvalds en het offensief van Raymond met zijn cohort en de term open source. Omdat Stallman en Raymond de subjectpositie van goeroes, voormannen en leiders hebben, vormen ze voornamelijk in het begin een rode draad in dit hoofdstuk. Stallman en Raymond zijn personificaties die slechts binnen de grenzen van een discursieve formatie kunnen opereren. De nadruk ligt op de analytische objecten zoals waarheden, normen, verlangens en macht en tegenmacht. De analyse in de laatste paragraaf richt zich voornamelijk op de betekenissen die ontstaan bij afgeleiden van free software of open source die het open source discours tot een heteroog domein maken.

2.1 *The father of free software*

De free softwarebeweging vindt zijn oorsprong in een discussie over het computerbesturingssysteem Unix. Richard Stallman, tot 1984 werkzaam bij Massachusetts Institute of Technology nam ontslag omdat AT&T alle werknemers een ‘non-disclosure agreement’, een contract liet ondertekenen waarmee verspreiding van Unix-software werd tegengegaan (Stallman, 2002, 11). Aan de gewoonte om broncodes te verspreiden en te delen kwam met deze commercialisatie door AT&T een einde (Wynants & Cornelis, 2005; Van Wendel de Joode et al., 2003). Op deze manier kon AT&T winst genereren omdat gebruikers vanaf dat moment moesten betalen voor een licentie en de ontwikkelaars de broncode niet meer mochten delen met anderen (Ghosh, Glott et al., 2002, 12). Om een vrij alternatief te bieden voor de eigendomssoftware Unix startte Stallman in 1983 zijn eigen project ‘GNU’s Not Unix’ (GNU) met de achterliggende gedachte van een free softwarebeweging (Stallman, 2002, 10).¹³

Dit project van Stallman heeft een sterk normatief karakter. Daarom zal voorafgaand aan de analyse van het free software discours, eerst de

¹³ Een andere aanleiding genoemd in *The Success of Open Source*, is Stallmans persoonlijke ergernis toen Xerox weigerde de broncode van printer software te sturen. Dat ontnam Stallman de vrijheid in ieder geval een poging te doen tot het zelf repareren van zijn niet-werkende printer (Weber, 2004). Uit de essays van Stallman zelf blijkt dat het niet zozeer ging om het maken van een defecte printer, maar meer nog om het verbeteren van de functies: “The lack of certain features in this program made use of the printer extremely frustrating” (Stallman, 2002, 9).

normativiteit van het GNU-discours besproken worden. GNU's Not Unix¹⁴ is compatibel met Unix-achtige software, maar bevat geen broncode van Unix en bestaat volledig uit free software (ibid., 9). Het gebruik van de naam GNU's Not Unix benadrukt dat Unix het tegenovergestelde is van hetgeen dat volgens de free softwarebeweging goed is. Op deze manier wordt Unix gepositioneerd als tegenstander, het wordt de belichaming van eigendomssoftware. Stallman gebruikt religieuze termen wanneer hij deze vorm van software bestempelt als het kwaad en free software als heilig: "You must exorcise the evil proprietary operating system from all your computers and then install a wholly (holy) free operating system" (Geciteerd in Williams, 2002, z.p.). Het GNU-project is de basis voor veel free software, waaronder ook Linux, het succesverhaal van de Deense ontwikkelaar Linus Torvalds.¹⁵ Het opzetten van een alternatief voor iets dat niet normaal gevonden wordt, is een onderdeel van wat De Folter een normaliseringsproces noemt zoals besproken in paragraaf 1.3. In feite is met het produceren van een volledig free software besturingssysteem genaamd GNU's Not Unix – het alternatief voor Unix – een eerste stap waarmee de eigendomssoftware ophefbaar wordt en free software uiteindelijk de unificatie van het abnormale. Het gebruik van free software wordt getracht als norm te stellen door de poging Unix volledig te vervangen.

De Free Software Foundation (FSF) werd in 1985 opgericht om de financiering van het volledig alternatieve besturingssysteem GNU rond te krijgen (Stallman, 2002, 24). Inmiddels is dat doel uitgebreid met het beschermen van het auteursrecht, publiceren van licenties en voeren van campagnes voor free software en tegen eigendomssoftware.¹⁶ "The FSF maintains historic articles covering free software philosophy and maintains the Free Software Definition — to show clearly what must be true about a particular software program for it to be considered free software" (Stallman, 2002, 3). Het zwart op wit beschrijven aan welke eigenschappen software moet voldoen om free software te 'zijn' is een eerste aanwijzing van een disciplinerend karakter van de free softwarebeweging.

¹⁴ GNU's Not Unix is een recursief acroniem. Een recursief acroniem is een afkorting dat wordt uitgesproken als een woord en zichzelf tevens als onderdeel heeft. Het Engelse woord voor gnoe of wildebeest, 'gnu' was volgens Stallman het grappigste woord dat de Engelse taal bezat en wordt uitgesproken als 'new' een bijkomend voordeel. "We hackers always look for a funny or naughty name for a program, because thinking of people being amused by the name is half the fun of writing the program [...] and we had a tradition of recursive acronyms. [...] You can give it a recursive acronym name which says: this one's not the other" (Stallman, Richard. Transcript of Richard M. Stallman's speech, "Free Software: Freedom and Cooperation" op New York University in New York 29 mei 2001. gnu.org/events/rms-nyu-2001-transcript.txt).

¹⁵ Linus Torvalds plaatste in 1991 een bericht in Usenet newsgroup 'comp.os.minix' met de vraag om feedback voor de broncode van een Unix-compatibel kernel. "Hello everybody out there using minix - I'm doing a (free) operating system (just a hobby, won't be big and professional like gnu) for 386(486) AT clones. [...] I'd like any feedback on things people like/dislike in minix, [...] and I'd like to know what features most people would want" (Torvalds, 1991, z.p.). Hij kreeg duizenden reacties en het leidde tot de (free) software die GNU nog miste om een volledig besturingssysteem te zijn. "It is due to Linux that we can actually run a version of the GNU system today" (Stallman, 2002, 19).

¹⁶ De FSF wordt niet alleen maar beschreven als een stichting met een ethische missie. Een praktische missie is het maken van een alternatief besturingssysteem volgens MIT professor Han Alberson, lid van FSF: "'FSF never had any purpose other than to make the GNU operating system,' he said. 'As far as I am concerned, if it makes this GNU OS and then closes down, it will have been a complete success'" (Garfinkel, 1993, z.p.).

Een andere aanwijzing zien we in hoe Stallman vasthoudt aan het noemen van Linux, 'GNU/Linux'. "We call this system version GNU/Linux, to express its composition as a combination of the GNU system with Linux as the kernel" (Stallman, 2002, 19). Stallman stelt zich zeer disciplinerend op met betrekking tot deze naamgeving. "Any journalist wishing to speak to Stallman must agree to refer to GNU or GNU/Linux. 'Otherwise you're denying us credit,' and not placing readers' focus on the software freedoms that Stallman wants to emphasize" (Mullin, 2013, z.p.; Stallman, 2002, 73; Williams, 2002, z.p.). Het disciplinerende karakter is expliciet te koppelen aan de term vrijheid zoals het free software discours deze definieert. Vrijheid wordt voorgedaan als een verlossing van de overtuiging dat men software niet kan en mag delen met anderen. Maar in feite gebeurt er niets anders dan een andere norm opleggen. Foucault beschreef in *Discipline and Punish* hoe de maatschappij van onmenselijke opsluiting naar een humane disciplinerende transformeerde. De filosoof betoogt dat hoewel deze moderne maatschappij zichzelf beschouwde als vrije samenleving, er geen sprake was van vrijheid maar een disciplinaire macht. (Foucault, 1977). Dat maakt dat de vrijheden die bij de FSF centraal staan als zwaar normatief gekenmerkt kunnen worden. De Free Software Definition beschrijft vier essentiële vrijheden:

"Free software is a matter of the users' freedom to run, copy, distribute, study, change, and improve the software. More precisely, it refers to four kinds of freedom, for the users of the software:

- Freedom 0: The freedom to run the program, for any purpose.
- Freedom 1: The freedom to study how the program works, and adapt it to your needs. (Access to the source code is a precondition for this.)
- Freedom 2: The freedom to redistribute copies so you can help your neighbour.
- Freedom 3: The freedom to improve the program, and release your improvements to the public, so that the whole community benefits. (Access to the source code is a precondition for this.)" (Stallman, 2002, 48)

Het idee van free software is met het opstellen van een definitie getransformeerd tot begrip. Dit is het discipline-onderdeel van de interne uitsluitingsmechanismen die Foucault postuleert. Door het opstellen van de FSD is van een idee een begrip gemaakt dat hierdoor gebruikt kan worden door auteurs. Zij kunnen nu teksten schrijven met de term free software. Met de FSD wordt ook een vertooggemeenschap gemobiliseerd, de voorwaarde om mee te kunnen praten over free software, namelijk het in acht nemen van de definitie. Middels de procedure van het commentaar wordt free software gepositioneerd binnen dezelfde discursieve formatie. Deze procedure komt tot uiting in kritiek op Stallman over zijn deontologische houding in "Why I think RMS is a fanatic, and why that matters" (Raymond, 2012) of de anti-business karakter van free software zoals later wordt besproken in "Goodbye 'free software'; hello 'open source'" (Raymond, 1998). Wanneer Stallman in blogs zoals "Why 'Free Software' is better than 'Open Source'" (Stallman, 2002, 83) op zijn beurt tegenreacties geeft, ontstaat de situatie dat er veel commentaar plaatsvindt dat ervoor zorgt dat de discursieve formatie steeds sterker wordt.

De FSF – of Stallman – doet dit vanuit een subjectpositie van een voorloper of revolutionair, dat construeert een identiteit die we ook terug zien bij Torvalds en Raymond. Zij zijn zelf onderdeel van het discours waarvanuit ze handelen. Het free software discours zal zich in de volgende paragrafen laten

omschrijven als een ethisch-principiële discursieve formatie, een discours waarbij de normen zijn gebaseerd op ethiek en principes. Dit discours geef ik deze naam om op inhoudelijk niveau een onderscheid te maken tussen dit ethisch-principiële discours en het meer technisch-pragmatische discours met betrekking tot Torvalds en het efficiënt-economische discours waarvan Raymond spreekt. In de komende paragrafen zien we steeds duidelijker de verschillen tussen de verschillende discursieve formaties.

Free software ofwel software met openbare broncode wordt dus gepresenteerd als de enige juiste versie van software. Hierbij is een voorwaarde dat de broncode van de software altijd openbaar of toegankelijk is door een licentie, waardoor men de code kan lezen, ervan kan leren en de mogelijkheid krijgt de software naar eigen inzicht te modificeren. Het probleem dat dit discours centraal stelt is dat door het gesloten karakter van eigendomssoftware kennisdeling op het gebied van software-ontwikkeling bemoeilijkt wordt. Het woord 'free' refereert niet aan het economische aspect. Om dat te verduidelijken blijft Stallman onvermoeibaar herhalen: "Free software' is a matter of liberty, not price. To understand the concept, you should think of 'free' as in 'free speech', not as in 'free beer'" (ibid., 43). Deze notie van vrijheid wordt hierdoor extra benadrukt en neemt een grote rol in bij de free softwarebeweging. In combinatie met het begrip vrijheid ontstaan subjectposities die ervoor zorgen dat kennis en betekenis zinvol wordt voor de persoon.

Het belang van de individuele vrijheid moet juist op dit moment benadrukt worden volgens Stallman. Hij verbindt de technologie met een domein dat verder reikt dan slechts computers en software: "[The freedoms] are essential, not just for the individual users' sake, but for society as a whole because they promote social solidarity – that is, sharing and cooperation. [...] In a world of digital sounds, images, and words, free software becomes increasingly essential for freedom in general" (Stallman, 2002, 83). Stallman verbreedt hiermee de notie van vrijheid van software naar vrijheid in het algemeen, zoals ook de titel van zijn bundel *Free Software, Free Society* impliceert. Dit produceert op zijn beurt de subjectpositie en identiteit van personen die niet in vrijheid leven. Het free software discours trekt hiermee een scheidingslijn tussen gevangen en vrijgemaakten. Stallman gebruikt hierbij een metafoor van oorlog en het verdedigen van een stad:

"It is a relief and a joy when I see a regiment of hackers digging in to hold the line, and I realize, this city may survive—for now. But the dangers are greater each year, and now Microsoft has explicitly targeted our community. We can't take the future of freedom for granted. Don't take it for granted! If you want to keep your freedom, you must be prepared to defend it." (ibid., 23)

Stallman roept op tot verdediging van een maatschappij met vrijheid in zowel technologische als algemene zin, omdat beide zo hecht verweven zijn. Met het gebruik van de metafoor van een belegerde stad wordt heel duidelijk een vertooggemeenschap getekend. De 'hackers' kunnen alleen meepraten en meedoen als én omdat zij voldoen aan het profiel dat de free software discours van hen verlangt, de betekenis van de vrijheden zoals geschetst in de FSD.

Het wapen tegen eigenaren

Wanneer er in termen van oorlog en verdediging wordt gesproken is er logischerwijs een tegenstander in beeld. In het eerder gegeven citaat wordt Microsoft genoemd en uit het opzetten van het GNU-project blijkt hoe Unix als het kwaad wordt gezien. Stallman legt uit tegen wie de free softwarebeweging strijdt en waarom:

“Proprietary software keeps users divided and helpless. Divided because each user is forbidden to share with other people, and helpless because the users don't have the source code, so they can't change anything, they can't even tell what the program is really doing.” (FSFE, 2006, z.p.)

Hij schetst een heldere lijn tussen het lot van gebruikers van eigendomssoftware en free software gebruikers. De eigendomssoftwareproducenten creëren de vertooggemeenschap waarin gebruikers alleen maar gebruikers zijn en volgens de voorwaarden acteren waarin zij niet delen met anderen. Op deze manier wordt er kennis gecreëerd, men gaat zich gedragen naar de voorwaarden omdat ze ‘weten’ dat delen niet mag. Het free software discours werkt onder andere door een andere vertooggemeenschap te mobiliseren en nieuwe subjectposities te creëren tegen deze macht in. De vertooggemeenschap zoals gemobiliseerd door de FSF stelt de voorwaarde centraal dat er juist wel gedeeld kan worden. Deze solidariteit met anderen, het kunnen delen van software en de mogelijkheid om zelfredzaam te zijn is ligt in het verlengde van de normatieve technologische vrijheid in de FSD. Nog een reden waarom software vrij moet zijn is namelijk dat onvrije software ervoor zorgt dat ontwikkelaars een volledig nieuwe code moeten schrijven als ze iets anders zouden willen hebben dan er verkrijgbaar is – onder een eigendomslicentie. Volgens Stallman staat een ontwikkelaar in dat geval niets anders te doen dan opgeven dat een vervelende consequentie heeft: “Giving up causes psychosocial harm—the spirit of self-reliance. It is demoralizing to live in a house that you cannot rearrange to suit your needs” (Stallman, 2002, 49).

De ontwikkelaar die aan eigendomssoftware meewerkt wordt indirect beschreven als niet solidair of asociaal. Stallman betoogt dat het ontwikkelaars-eigen is dat men wil delen met andere ontwikkelaars. Daarom verraadt een ontwikkelaar zijn vrienden indien hij een ‘non-disclosure agreement’ ondertekent. “The fundamental act of friendship among programmers is the sharing of programs; marketing arrangements now typically used essentially forbid programmers to treat others as friends” (Stallman, 2002, 29). In zijn manifest beschrijft Stallman bijvoorbeeld hoe de tegenstander omgaat met de mogelijkheid dat twee verschillende softwareprogramma's kunnen samenwerken.

“If the program is delivered in a product designed to run someone else's modified versions but refuse to run yours—a practice known as ‘tivoization’ or (in its practitioners' perverse terminology) as ‘secure boot’—freedom 1 becomes a theoretical fiction rather than a practical freedom” (ibid., 4).

Het gebruiken van het ‘nieuwe’, (anders-) gekleurde woord *tivoization* geeft aan hoe met taal hetzelfde beschreven kan worden maar een andere lading kan

hebben.¹⁷ Het maakt duidelijk hoe verschillende waarheden tegelijkertijd kunnen bestaan. De subjectpositie gecreëerd vanuit het discours van de niet-vrije software, ziet een 'secure boot' van software zien als veilig omdat het een middel is om ongewenste activiteiten tegen te gaan – namelijk het gebruik van gemodificeerde software. In deze definitie bestaat de kennis en waarheid die wordt uitgedragen door de vertooggemeenschap van softwareproducenten die zichzelf willen beschermen tegen hackers. Lijnrecht hier tegenover bestaat de vertooggemeenschap van het free software discours die de waarheid uitdraagt dat het niet kunnen gebruiken van gemodificeerde software in strijd is met de essentiële vrijheden zoals opgesteld in de FSD. Daarom wordt vanuit de subjectpositie van het free software discours secure boot en dat 'veilige' juist een bedreiging van de vrijheid en noemen ze het tivoization.

Het verschil in betekenis van eenzelfde handeling in verschillende woorden gevangen toont goed aan hoe de scheidingslijn tussen wij/zij subjectposities wordt getrokken door middel van taalgebruik. Het free software discours maakt de scheiding wij/zij door de terminologie van secure boot als tivoization te beschrijven. Deze scheidingslijn wordt versterkt door het al beschreven verschil tussen GNU/Linux en Linux dat door Stallman onvermoeid wordt herhaald en het in de komende paragrafen nog volgende copyright en copyleft.

De free softwarebeweging wordt vaak geassocieerd met anti-business en anti-kapitalisme. Maar in principe heeft het free software discours niets tegen verkopers of commerciële bedrijven zolang ze begaan zijn met de free softwarebeweging: "The free software philosophy rejects a specific widespread business practice, but it is not against business. When businesses respect the users' freedom, we wish them success" (ibid., 14). Bedrijven in de software-industrie kunnen volgens de FSF op verschillende manieren geld verdienen met het produceren van free software, zij het met een ander businessmodel dan gebruikelijk: "If people would rather pay for GNU plus service than get GNU free without service, a company to provide just service to people who have obtained GNU free ought to be profitable" (ibid., 31). Dat de free softwarebeweging toch de naam heeft commerciële spelers als tegenstanders te beschouwen komt met name door het wapen dat de FSF inzet ten behoeve van de verspreiding van free software. In deze analyse gaat het niet zozeer om de vraag of free software nu wel of niet anti-business is. Bradford Smith van Microsoft vergelijkt open source software in zijn artikel over marktwerking en software-ontwikkeling met commerciële software en typeert GPL als een licentie dat commercieel gebruik verbiedt: "restrictive licenses prohibit licensees from modifying and distributing the code under commercial terms" (Smith, 2005, 465). Dat het hier gaat om een verbod om code te distribueren onder een eigendomssoftwarelicentie is niet hetzelfde als een commerciële licentie. Het feit dat Raymond en Smith Stallman zo positioneren maakt vanuit Foucauldiaans kader dat free software deze

¹⁷ De term is door Stallman bedacht en verwijst naar de hardware producent TiVo van een digitale video recorder waarop free software gebruikt kon worden. Door middel van 'hardwarerestrictions' kon het apparaat zich zelf uitschakelen wanneer er gemodificeerde versies werden gedetecteerd. De FSF bestreed deze truc met een derde versie van de GPL, waardoor de manier waarop TiVo gebruik maakte van de voordelen maar niet de 'nadelen' van free software verboden werd (Stallman, 2002, 185).

betekenis krijgt opgelegd.

Om bescherming van vrijheden van free software te garanderen maakt de free softwarebeweging gebruik van de methode *copyleft* (ibid., 12-13). Copyleft lijkt misschien in eerste instantie een parodie op het traditionele auteursrecht (copyright), maar het is een serieuze en legitieme methode om de gebruikersvrijheid te garanderen. Men beschermt het principe dat iedereen het werk mag gebruiken, veranderen en verspreiden in plaats van dat te voorkomen. Met dit wapen wordt het voor bedrijven die winst maken op grond van het auteursrecht onmogelijk dit bedrijfsmodel te hanteren.

De bescherming die de free softwarebeweging gebruikt komt tot uiting in verschillende licenties. Een van de eerste en bekendste is de GNU General Public License (GPL) – de meest gebruikte softwarelicentie ter wereld (Mullin, 2012, z.p.), die de FSF samen met hun juridische raadgever Eben Moglen opstelden. De GPL verplicht de gebruiker de softwarebroncode te herdistribueren onder dezelfde voorwaarden van de gebruikte licentie (Stallman, 2002, 13). Dit betekent dat wanneer iemand een broncode met GPL aanpast, deze nooit kan licentiëren onder een andere licentie en altijd als free software moet verspreiden. Dit wordt de virale functie genoemd.¹⁸

GPL is een middel om het menselijk handelen formeel te reguleren en is in een lijn met de soevereiniteitstheorie die aanwezig is in het recht. Deze licentie is een rechtsmiddel dat gelicentieerde software beschermt tegen onjuist gebruik. Het onjuiste gebruik is het toe-eigenen van software zodat het niet meer vrij is voor andere gebruikers. Volgens het auteursrecht is dit niet per definitie onjuist, het heeft voor eigendomssoftwareproducenten juist het doel dat anderen een auteursrechtelijk beschermd werk niet zomaar kunnen gebruiken. In de GPL is opgenomen dat dit juist wel is toegestaan op basis van het auteursrecht. Het toont hoe de discipline van free software zijn doelstelling nastreeft en met behulp van het recht macht uitoefent. Het free software discours impliceert de waarheid dat het weerhouden van anderen van gebruik van een auteursrechtelijk beschermd werk een ongewenste handeling is. Met behulp van de wet die GPL ondersteunt wordt door middel van formele grenzen het gedrag van computergebruikers geprobeerd te sturen. Het is een illustratie van de driehoeksverhouding tussen waarheid, wet en macht.

Het lijkt er met deze methode op dat het discours van free software 'eigenaren' als tegenstanders ziet en zich daar ook tegen wapent door met GPL verplicht te stellen anderen toegang te verlenen tot wat hun eigendom is volgens de wet.¹⁹ Maar in feite wordt met een copyleft-methode juist ook gebruik

¹⁸ Naast de GPL, heeft de FSM ook LGPL en GFDL (vroegere licentie van Wikipedia.com) opgesteld (Stallman, 2002, 16; ibid., 193). Inmiddels is er een lange lijst met verschillende soorten licenties op www.gnu.org/licenses/license-list.html. De virale functie is toegevoegd om te voorkomen dat een gebruiker free software kon aanpassen en vervolgens met een niet-vrije licentie kon verspreiden. De eerdere Berkely Software Distribution (BSD) licentie die tot dan toe werd gebruikt door software-ontwikkelaars had deze functie niet.

¹⁹ Stallman is niet alleen tegen het auteursrecht zoals dit nu is opgesteld in de wet, maar ook tegen patenten. Zo sprak hij luid tijdens een vraag-antwoord sessie met de software-patenten verdedigende Professor John Duffy van de Universiteit van Virginia: "Your criticisms are *completely wrong*" (Mullin, 2012, z.p.). Het verschil tussen deze twee beschermende rechtsmiddelen zit hem in het object dat bescherming van eigendom geniet. Bij het auteursrecht draait het om een creatief werk dat op papier of anderszins is uitgewerkt, bij patenten of octrooien gaat het om het beschermen van een (technisch) idee of oplossing. Problematisch bij

gemaakt van het recht van de eigenaar, de licentie legt vast dat de eigenaar van de software iedereen in staat stelt zijn of haar vrijheid te gebruiken en solidair te zijn met anderen. Dit mechanisme wordt ook duidelijk geïllustreerd in de discussie tussen eigendomssoftware-producenten en de free softwarebeweging over 'pirates' and 'neighbors' en stel ik centraal in de volgende paragraaf.

Pirates and neighbors

Discussies tussen representanten van discursieve formaties tonen treffend hoe 'goed en fout' geen absolute waarheden zijn en naar eigen voordeel worden gebruikt. Daarnaast laat het goed zien hoe subjectposities worden gecreëerd zoals de pirate en de neighbor. Bij de onenigheid tussen de (eigendoms)softwareproducenten en Stallman over het wel of niet delen van de broncode wordt over verschillende waarheden gesproken. Zoals in dit voorbeeld waarin het gaat over het discours dat Stallman gebruikt, met vrijheid door openbare software voor studie en modificatie en delen met 'vrienden' zonder licentiekosten: "In the shrink-wrapped world, that's called piracy. In Stallman's world, it's called being a good neighbor" (Garfinkel, 1993, z.p.).²⁰ De 'neighbor' refereert naar de personen die software verspreiden volgens het free software discours, vanwege solidaire overwegingen, de 'pirate' naar de personen die software verspreiden op een – volgens eigendomssoftwareproducenten, illegale en ongewenste manier. "When software owners tell us that helping our neighbors in a natural way is 'piracy,' they pollute our society's civic spirit" (Stallman, 2002, 40).

Het juridische aspect belicht ook hoe de derde categorie van Foucauldiaanse uitsluitingsmechanismen van toepassing is. Deze categorie bevat met name de grotere mechanismen in de maatschappij die het handelen van mensen reguleren, zoals het rechtssysteem. Producenten van eigendomssoftware doen beroep op de mogelijkheid die de auteurswet biedt voor eigenaren; onrechtmatig gebruik van hun werk bestrijden. Het stelt hen daarmee in staat controle uit te oefenen over gebruikers van hun software. Het auteursrecht is een onderdeel van dit rechtssysteem waarin deze wettelijke normen zijn vastgelegd over eigendom over een creatief werk. Deze formele norm is een middel voor producenten van eigendomssoftware om piracy als iets illegaals en dus een 'te bestrijden' fenomeen te beschrijven.²¹ De producenten

een technisch idee in de software-industrie is dat een dergelijk idee in een andere programmeertaal kan worden uitgewerkt en dus in principe zelf bedacht en totaal verschillend kan zijn. Dit wordt uitgelegd in de introductie van het boek *Protecting the Virtual Commons* dat geschreven is door de juristen Van Wendel de Joode, De Bruijn en Van Eeten (Van Wendel de Joode, De Bruijn, Van Eeten, 2003). Wanneer er een patent op staat, zal degene die hier geen beschikking over heeft strafbaar zijn bij het uitvoeren en produceren van het reeds gepatenteerde idee. Stallman noemt patenten, 'computational idea patents': "The idea that anyone could, or would have to, reinvent music from zero is absurd, [...] It's the same with computing" (Geciteerd in *ibid.*).

²⁰ Met de 'shrink-wrapped world' worden bedrijven bedoeld die producten verkopen aan consumenten terwijl deze pas na aankoop de voorwaarden kunnen lezen. Het woord 'shrink-wrapped' verwijst naar het dunne plastic folie dat als verpakking diende voor bijvoorbeeld software-CD-roms of -pakketten van Microsoft.

²¹ Het is overigens geen toeval dat de term piracy is gekozen, het kaart een problematiek aan in de discussie over intellectueel eigendom in historische en juridische context. Metaforen als 'piraterij', 'diefstal' maar ook 'kopiëren' zijn uit de context van fysieke objecten gehaald en worden in een nieuwe context van een digitale maatschappij gebruikt. "The problem is that these

gebruiken het rechtssysteem om piracy als strafbaar en fout te doen gelden. Met behulp van de auteurswet kunnen zij de uitvoering van free software-idealen verbieden.

Met zijn ethische principes diskwalificeert Stallman de scheidingslijn tussen goed en fout die door de eigendomssoftware producenten met behulp van de wet is opgesteld. Stallmans scheiding tussen goed en fout baseert hij op ethische gronden zoals vrijheid en solidariteit of vriendschap. Met het gebruik van de auteurswet op de eerder beschreven manier dwingt hij een free software aanhanger te kiezen tussen twee principes. "The purchaser of software must choose between friendship and obeying the law" (ibid., 29). Deze situatie bestaat in de context van een samenleving zonder alternatief voor eigendomssoftware. Met behulp van free software is deze keuze niet van toepassing.

In de juridische discursieve formatie staan ethische kwesties niet centraal: "Lawyers speak about what is legal and what should be legal; Stallman begins with philosophy, with ethics, with how you should treat your neighbor" (Mullin, 2012, z.p.). Door deze ethische benadering diskwalificeert Stallman een huidige norm die door middel van de auteurswet voordelig is voor eigendomssoftware producenten. Hij dwingt mensen na te denken over wat in principe het juiste is en niet wat er in het rechtssysteem als juist en onjuist wordt aangeduid zoals het geval is bij piracy. Zo refereert hij naar racisme in de jaren 50 waarmee betoogd wordt dat het recht niet zou mogen oordelen wat beschouwd wordt als het juiste of onjuiste: "It's elementary that laws don't decide right and wrong. Every American should know that, in the 1950s, it was against the law in many states for a black person to sit in the front of a bus; but only racists would say sitting there was wrong" (Stallman, 2002, 38). Stallman spreekt vanuit zijn ethische discours met de overtuiging dat het auteursrecht een verouderd systeem is dat vroeger, ten tijde van het printen van massa productie een goed middel was om auteurs een bepaald voordeel te geven. Maar in deze tijd is de goedbedoelde denkwijze achterhaald (ibid., 121). Het toont hoe opnieuw factoren die buiten het discours vallen betekenisgevend zijn; de digitalisering van documenten neigt naar een nieuw paradigma van auteursrechtbescherming.

Het is dezelfde auteurswet in het rechtssysteem die Stallman ook een manier verstrekt om zijn free software te verspreiden. Hij gebruikt met zijn copyleft methode de eigenschap van het auteursrecht om zijn licentie rechtsgeldig te maken, waardoor er een 'gulden middenweg' ontstaat: "By working on and using GNU rather than proprietary programs, we can be hospitable to everyone and obey the law" (ibid., 29). Het gaat hem om het feit dat niet alles wat in de wet staat ook per se ethisch goed en/of fout zijn. In zijn ethische discursieve formatie bepalen de principes de norm in plaats van de soevereiniteitstheorie, "the law should conform to ethics, not the other way around" (ibid., 43). Maar deze discussie laat juist goed zien hoe de twee typen macht waar Foucault over spreekt opnieuw samen in werking treden binnen de driehoeksverhouding. Nog belangrijker is dat met het aanhouden van een ethisch discours een andere waarheid wordt geïmpliceerd. De soevereine macht van het rechtssysteem en de disciplinaire macht van het discours komen bij elkaar maar

metaphors make us equate copyright with ownership of physical property", aldus Zweedse onderzoeker Stefan Larsson in zijn thesis over de misleidende metaforen die de oorlog over online delen gaande houden (Larsson, 2011, 103).

met een andere waarheid. Laatstgenoemde macht grijpt in op gebieden net buiten het rechtssysteem, maar is er wel mee verbonden door in dit geval de GPL. Door een andere waarheid te formuleren met het creëren van een discipline kan deze er omheen dansen en met zachte dwang het gedrag van mensen veranderen.

Het deontologische dogma

Het dwingende karakter van de GPL en Stallmans houding tegenover eigenaren en ontwikkelaars van eigendomssoftware illustreert het karakter van de free softwarebeweging dat ik beschrijf als een deontologisch dogma. De free softwarebeweging legt een vrij expliciete norm op, met bijbehorende subjectposities in de vorm van 'wij' en 'zij'. Zo scheidt Stallman heel concreet een basiskamp en een tegenstander. Hierbij is de 'wij'-groep – de hackers en community bestaande uit computergebruikers die zich bij Stallman voegen – in oppositie met de 'zij'-groep – te interpreteren als eigendomssoftwareproducenten en -ontwikkelaars. Hij richt zich met zijn free software discipline niet alleen tot programmeurs, maar vooral tot computergebruikers an sich. Hiermee wordt de subjectpositie gecreëerd van gebruikers en programmeurs in één. Waar de software-exploitanten duidelijk een scheiding aanhouden tussen een computergebruiker en een ontwikkelaar krijgen worden deze subjecten binnen het free software discours in dezelfde subjectpositie gezet: de gebruiker die ook ontwikkelt.

“You deserve to be able to cooperate openly and freely with other people who use software. You deserve to be able to learn how the software works, and to teach your students with it. You deserve to be able to hire your favorite programmer to fix it when it breaks. You deserve free software.” (Stallman, 2002, 41)

De computergebruiker wordt veel beloofd, maar daar dient men wel iets voor te doen. “The FSF [...] requires the reader to take a deontological ethical position” (Berry, 2008, 82). Deontologie, zoals de plichtenleer wordt genoemd, stelt een aantal absolute gedragsregels centraal. Dit houdt in dat er geen goeds zit in het doen van het minder goede of slechte – ook al is de uitkomst wel het goede.²² Het karakter van de free softwarebeweging toont deze deontologische eigenschap, gezien het opstellen van de Free Software Definition en het afkeuren van alles wat daar van afwijkt. De free softwarebeweging heeft de grootste moeite met het gebruik en de productie van eigendomssoftware. “The idea that the proprietary software social system—the system that says you are not allowed to share or change software—is antisocial, that it is unethical, that it is simply wrong, may come as a surprise to some readers” (Stallman, 2002, 8). Het toont hoe de free

²² Tijdens het GNU project wordt er bij wijze van uitzondering afgeweken van de deontologische insteek, wanneer Unix software wordt gebruikt tijdens het maakproces van de GNU's Not Unix software. Het afwijken van de morele wetten vereist daarom ook een verantwoording: “But, applying the same reasoning that leads to the conclusion that violence in self defense is justified, I concluded that it was legitimate to use a proprietary package when that was crucial for developing a free replacement that would help others stop using the proprietary package” (Stallman, 2002, 15). Het benadrukken van het 'kwaad' pakken ze evengoed snel weer op: “But, even if this was a justifiable evil, it was still an evil. Today we no longer have any copies of Unix, because we have replaced them with free operating systems. If we could not replace a machine's operating system with a free one, we replaced the machine instead” (ibid.).

softwarebeweging gebruik maakt van een ethische discursieve formatie. Het onderscheid in goed en fout wordt gemaakt op grond van principekwesities.

De dogmatiek van de free softwarebeweging wordt vooral duidelijk bij de Free Software Foundation. De kennis over free software is ontstaan door disciplineren, een van de interne mechanismen waarmee het discours beheerst kan worden. Door een Free Software Definition op te stellen en mensen hierin te onderwijzen is er kennis gecreëerd. Die kennis is niet ontstaan op het moment dat de definitie is opgesteld door Stallman en aanhangers in de Free Software Foundation. Het discours bepaalt uiteindelijk dat het daadwerkelijk geldt als kennis. De free softwarebeweging is te beschrijven als een discipline; een leerstoel voor een 'betere' vorm van software. Stallman onderstreept dat het onderwijzen van de free software filosofie van de community net zo belangrijk moet zijn als aantrekken van nieuwe leden: "the efforts to attract new users into our community are far outstripping the efforts to teach them the civics of our community. We need to do both, and we need to keep the two efforts in balance" (ibid., 22). Die leden zijn onderdeel van de vertooggemeenschap, genoemd door Foucault in de categorie interne uitsluitingsmechanismen voor het beheersen van een discours. Deze vertooggemeenschap is onmisbaar voor het discours.

Dat de vrijheden van de FSD en solidariteit volgens de FSF essentiële aspecten zijn voor het gebruik van technologie gaat richting een doctrine. Foucault noemde doctrines als een van de mogelijke uitsluitingsmechanismen die op een grotere schaal in de maatschappij aanwezig zijn. Een doctrine is te vergelijken met het sterk geloven in een idee, bijvoorbeeld in een religieuze context. Dat de free softwarebeweging deze neiging heeft zien we onder andere terug in het deontologische karakter maar ook in de manier waarop de personificatie van free software wordt neergezet.

Stallman wordt onder meer beschreven als GNU of free software (über)-guru, (god)father of free software²³, "an eccentric with an unwavering plan" (Mullin, 2012, z.p.). "Perhaps it is time to hear the gospel - and there is no higher authority on the free software philosophy than Richard Stallman" (Computerweekly, 2011, z.p.). Evgeny Morozov is schrijver en onderzoeker van politieke en sociale implicaties van technologie en beschrijft de free softwarebeweging als "a group of passionate and principled geeks" in het artikel "The Meme Hustler: Tim O'Reilly's crazy talk" waarin hij het populaire spreken van Tim O'Reilly beschrijft (Morozov, 2013b, z.p.). Naast het feit dat deze standvastige, principiële en soms dus religieuze karaktertrek wordt aangeduid op deze manier, heeft dit ook voordelen voor een andere discursieve formatie. Voornamelijk tegenstanders van Stallman, uit het efficiënt-economische discours dat in paragraaf 2.2 geanalyseerd wordt, beschrijven hem als goeroe en tonen hiermee hun strategie om het discours te beheersen. Stallman moet het ontgelden als koppig persoon die zijn doel – door een bijna religieuze ondertoon – voorbij schiet. Hiermee maken ze een onderscheid tussen rede en waanzin en impliceren ze dat Stallman – vanwege zijn eigenzinnige karakter, ongelooftwaardig is. Eric Raymond – een van de initiatiefnemers van de term

²³ In de introductie van het boek *The Voices of the Open Source Revolution* wordt hij de initiatiefnemer van de open source revolutie genoemd (DiBona, Ockman & Stone, 1999). Stallman zelf is fel tegen deze benaming, zoals blijkt uit een interview met de Computerweekly onder de voorwaarde "that he can't be called the father of 'open source', a term he objects to" (Mullin, 2012, z.p.).

open source, noemt hem herhaaldelijk een ‘fanatic’, “I cite Santayana’s definition: ‘Fanaticism consists in redoubling your effort when you have forgotten your aim’ [...] RMS made an early decision to frame his advocacy as a moral crusade rather than a pragmatic argument about engineering practices and outcomes” (Raymond, 2012, z.p.).

Ook het boek *Free as in Freedom* van Sam Williams, de auteur van Stallmans biografie draagt de ondertitel “Richard Stallman's Crusade for Free Software” (Williams, 2002), waarmee een religieus karakter wordt benadrukt.²⁴ Op politiek vlak worden Stallmans argumenten ondermijnd door de omschrijvingen die impliceren dat hij een beetje gek is. De tegenstanders van open source gebruiken dit externe uitsluitingsmechanisme, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen rede en waanzin om het discours te beheersen. De beschrijving van Stallman als koppige, gekke fanaticus wekt daarom de indruk dat hij nooit iets zinnigs of waars kan zeggen over free software. Stallman wordt door zijn felle houding tegenover iedereen die minder principieel is vaak beschouwd als een purist. Maar toch blijft er ook een positieve kant overeind. Raymond en andere mensen die het niet eens zijn met de morele, deontologische insteek van de free softwarebeweging blijven Stallman op technologisch vlak wel prijzen. “He *would* seem a bit like your crazy uncle—if his accomplishments weren't so well-known” (Mullin, 2012, z.p.). De prestaties van Stallman, namelijk het opzetten van een nagenoeg volledig vrij besturingssysteem zorgt ervoor dat er ontzag en waardering bestaat voor de oprichter van de free softwarebeweging. Deze praktische kant van free software wordt niet vaak aangeduid, want ook hierover zijn de meningen verdeeld.

Praktijk, Politiek en Pragmatisme

Het is interessant om de ethisch-principiële discursieve formatie van Stallman tegenover een discours te plaatsen dat claimt te denken vanuit de praktijk. Dit praktische discours produceert niet de subjectpositie die denkt vanuit morele waarden en voordelen, maar creëert de subjectpositie van een modern neoliberal subject met zakelijk inzicht en recht op maximalisatie van het eigen gewin en gemak.

Stallman stelt dat het discours dat de betekenis van ethiek gelijkstelt aan onpraktisch – op het gebied van free software-ontwikkeling – niet klopt. “The GNU Project is idealistic, and anyone encouraging idealism today faces a great obstacle: the prevailing ideology encourages people to dismiss idealism as ‘impractical.’ Our idealism has been extremely practical: it is the reason we have a free GNU/Linux operating system” (Stallman, 2002, 75). Volgens Stallman is juist eigendomssoftware bij uitstek een voorbeeld van onpraktisch. Software-ontwikkeling was volgens Stallman altijd een evolutionair proces. Het onpraktische bestaat uit het claimen van eigendom en uitvoeren van het auteursrecht waardoor deze evolutie belemmerd wordt. “The existence of

²⁴ Deze gedrevenheid komt ook tot uiting bij de naamgeving GNU/Linux en Linux. Maar niet alleen de journalisten moesten het ontgelden: “The magazines about “Linux” are typically full of ads for nonfree software; the companies that package “Linux” add nonfree software to the system; other companies “support Linux” by developing nonfree applications to run on GNU/Linux” (Stallman, 2002, 75). Het deontologische karakter ontpopt zich tot nu de ‘moral crusade’ tegen ieder die ook maar iets te maken heeft met ‘nonfree’ software of te weinig spreekt van de ethische en principiële waarden.

owners [is] making it necessary to start from scratch when developing a program. It also prevents new practitioners from studying existing programs to learn useful techniques or even how large programs can be structured” (ibid., 50). Het creëren van een vrij besturingsstelsel is om deze reden volgens Stallman te beschrijven als een praktisch motief dat ten grondslag ligt aan het ethische aspect van de free softwarebeweging.

Sommige onderdelen van het GNU project waren zeker in het begin technisch niet beter dan de bestaande eigendomssoftware. Het mislukte project Hurd – dat bedoeld was als plaatsvervangende kernel²⁵ voor Linux, laat zien dat de ontwikkeling van een professioneel opgezet free software project tergend langzaam kon gaan.²⁶ “Stallman’s may not have been the best software to offer, but some sacrifice of technological efficiency was a price worth paying for emancipation” (Morozov, 2013b, z.p.). Of zoals Stallman aangeeft in zijn manifest: “Even if GNU had no technical advantage over Unix, it would have a social advantage, allowing users to cooperate, and an ethical advantage, respecting the user’s freedom” (Stallman, 2002, 15). Het praktische voordeel zit hem hier niet zozeer in technisch betere software, maar in een sociaal betere versie van software en de ontwikkeling hiervan. Dit toont de politieke-activistische insteek van de free softwarebeweging die in eerste instantie vooral gebaseerd is op ethiek en principe.

Een heel andere insteek komt naar voren bij Linus Torvalds. Hij had moeite met de consequenties van de dwingende GPL met zijn virale functie. Voor commerciële bedrijven vormt deze verplichting een groot nadeel. Al eerder bleek dat Stallman niet tegen de commercie is en zelfs ervan overtuigd dat ook de commercie met free software hun brood kan verdienen. Maar in de praktijk blijkt dat veel commerciële bedrijven kiezen voor een ‘dual licensing’ en zo GPL deels mijden. Bij ‘dual licensing’ kan men de broncode van een software zowel met de GPL licentiëren als met een andere licentie, waardoor de software met eigendomslicentie nog steeds verkocht kan worden aan personen met een commercieel belang – die niet zullen kiezen voor software gelicentieerd met GPL. Linus Torvalds, de man achter Linux kreeg hier ook al gauw mee te maken.

“There were people that had written drivers [...] and they weren't willing to release the source, as required by the GPL, but they were willing to recompile to provide binaries for Linux. At that point, for moral reasons, I decided I couldn't apply the GPL in this kind of situation.” (Torvalds, 1999, 10)

Deze stap bracht hem in diskrediet bij Stallman, die hem sindsdien als een persoon beschrijft die vrijheid van software onbelangrijk vindt. “Well, you can see that he is a person who doesn’t believe in freedom”, aldus Stallman (Geciteerd in Bhartiya, 2009, z.p.).

²⁵ Een kernel is het essentiële centrum van het besturingsstelsel van de computer, de basis die de standaard diensten levert aan alle andere onderdelen van het besturingsstelsel.

²⁶ “From a user perspective, the Hurd was going to be a long time coming, and the Linux developers had slotted Linux into the space that was meant to be occupied by the Hurd at the heart of the GNU operating system” (Hillesley, 2012, z.p.). Stallman was in eerste instantie sceptisch tegenover de Linux kernel, omdat deze deels gebaseerd was op de Unix kernel waar de free softwarebeweging zich zo tegen afzette. Daarom werkten ze bij GNU door aan de Hurd kernel die gebaseerd was op de microkernel Mach, “a decision which seems to have been responsible for the slowness of the development” (ibid.).

Linus Torvalds wordt de ‘pragmatist of free software’ genoemd. Zelf ziet hij dat ook zo: “I am a pragmatic person” (Torvalds, 1999, 4). Hij vermijdt graag de politieke discussie dat hem in staat stelt “to concentrate on the things I do enjoy, namely the technical discussions” (Diamond, 2003, z.p.). Maar dat betekent niet dat hij geen standpunt inneemt over bijvoorbeeld Stallmans strategie. In de blogpost “Black and White” schrijft hij “I don't like single-issue people, nor do I think that people who turn the world into black and white are very nice *or* ultimately very useful” (Torvalds, 2008, z.p.). Hiermee keert hij zich niet alleen tegen het principiële houding van Stallman en de free softwarebeweging, maar ook tegen de subjectposities ‘wij’ en ‘zij’: “I really find the whole notion of Linux as being ‘against Microsoft’ to be silly and wrong-headed” (ibid.).

De uitleg van de licentiekeuze voor onderdelen van Linux illustreert het technische karakter van de discursieve formatie waarbinnen Torvalds’ uitingen te plaatsen zijn. “The importance of compilers was one reason I chose to license Linux under the GNU Public License [...], the license for the GCC compiler. I think that all the other projects from the GNU group are for Linux insignificant in comparison” (Torvalds, 1999, 8). Hieruit blijkt dat Torvalds’ keuze voor GPL voor Torvalds niet zozeer gemaakt was vanuit een free software gedachte, maar meer vanuit het technische belang; het kiezen voor de GCC compiler bracht met zich mee dat hij de GPL voor lief moest nemen. Torvalds spreekt liever in technische en concrete normen dan in morele normen: “my opinions are colored mostly by what I think is the right thing to do technically rather than for some nebulous good” (Diamond, 2003, z.p.). Torvalds beschouwt zichzelf liever als een neutrale betrouwbare technicus dan als een visionair. “By staying neutral, I end up being somebody that everybody can trust. Even if they don't always agree with my decisions, they know [...] that when I make a technical decision, it's not politically motivated” (ibid.).

In een Foucauldiaans kader is de rol en zogenaamde neutrale houding die Torvalds zich graag aanmeet beter te beschrijven als sprekend vanuit een ander discursieve formatie. Pragmatisme is kenmerkend voor het verbinden met theorie met praktijk, dat betekent dat ondanks Torvalds technische insteek, er wel een theorie uit voortkomt. Het is niet de politiek-activistische theorie maar een pragmatische theorie die gebaseerd is op technologie uit de praktijk. Nauw verwant aan het pragmatisme is het instrumentalisme, dat drijft op het idee dat theorieën en begrippen slechts instrumenten zijn. Dit is in lijn met de afkeer voor het deontologische karakter van de free softwarebeweging en zijn kritiek op het creëren van kampen op grond van idealen.

Het boek *Free as in Freedom* noemt nog een ander verschil tussen Stallman en Torvalds dat te maken had met een generatiekloof. Volgens Williams sprak Linus Torvalds tijdens het Linux Kongress in 1997 niet op grond van Stallmans principes:

“Torvalds admitted to being a fan of Microsoft's PowerPoint slideshow software program. From the perspective of old-line software purists, it was like a Mormon bragging in church about his fondness of whiskey. From the perspective of Torvalds and his growing band of followers, it was simply common sense. Why shun worthy proprietary software programs just to make a point?” (Williams, 2002, z.p.)

Veel hackers van dezelfde leeftijd als Torvalds waren het eens met de voorman

van Linux, dit is toe te wijzen aan een generatiewisseling. Torvalds en leeftijdgenoten waren opgegroeid met eigendomssoftware, terwijl Stallman in 1984 fel in opstand kwam tegen de – toen nog – nieuwe vorm van deze business. Foucaults begrip *épistèmè* is met dit argument te verbinden, zij het op een ander temporeel niveau in de maatschappij dan de filosoof in zijn eigen analyses toepaste. De tijd waarin Stallman zijn free softwarebeweging opzette en de discipline van het ethische principiële discours overheerste is te kenmerken als nieuw en in het heetst van de strijd inzake het verzet tegen eigendomssoftware. De jongere generatie heeft die strijd niet meegemaakt en heeft op school of thuis dagelijks gebruik gemaakt van bijvoorbeeld Microsoft Powerpoint.

Stallman was niet te spreken over mensen die business voor principes laten gaan om welke reden dan ook. “Others [...] aimed to set aside the spirit of principle [...] and to appeal instead to executives and business users, many of whom hold an ideology that places profit above freedom, above community, above principle” (Stallman, 2002, 22). De beschreven eigenaardigheid van de free softwaregoeroe is ook in deze discussie weer een reden voor kritiek: “Stallman is highly idiosyncratic, to put it mildly, and there are many geeks who don’t share his agenda” (Morozov, 2013b, z.p.). Deze scheiding geeft goed weer op welke manier er dus meerdere discursieve formaties ontstaan. Deze programmeurs werkten wel mee aan free software-projecten, maar waren het niet zozeer eens met Stallmans politieke ideeën of interesseerden zich voor andere dingen. Ze konden zich in ieder geval niet vinden in de subjectpositie die hoorde bij de free softwarebeweging. “Some [...] did so for fun; some because they wanted to build more convenient software; some because they wanted to learn new and much-demanded skills” (ibid.). De titel van het boek van Linus Torvalds *Just for Fun* (Torvalds & Diamond, 2001) toont al hoe ook de initiatiefnemer van Linux een minder morele agenda had.

Naast deze technische discursieve formatie van Torvalds ontstond er ook een efficiënt-economische discursieve formatie. Deze stelde naast andere kernwaarden ook een andere term centraal, welke goed zou aanslaan bij de rest van de wereld: open source.

2.2 The suits’ switch

Naast Linus Torvalds en Richard Stallman kreeg programmeur Eric Raymond ook spreektijd op het Linux Kongress in 1997; hij presenteerde zijn manifest “The Cathedral and the Bazaar” waarin hij twee manieren van free software-ontwikkeling met een metafoor tegenover elkaar plaatste. Hij vertelde over ‘The Cathedral’ waarbij Raymond refereerde naar een log georganiseerd ontwikkelproces en ‘The Bazaar’ die hij vergeleek met een chaotische stijl van software-ontwikkeling (Raymond, 2000, z.p.). Door Linus Torvalds’ manier van werken bij Linux toe te passen op zijn eigen project Fetchmail kwam hij tot verschillende aforismen – populair omschreven wijsheden – die efficiëntie zouden bevorderen. “Every good work of software starts with scratching a developer’s personal itch” (ibid.) is de eerste les die Raymond betoogt.

In de ‘Linux-world’ was er namelijk sprake van een heel ander ontwikkelproces in vergelijking met het GNU-project van Stallman, waar Raymond overigens zelf ook jaren aan meewerkte. Linus Torvalds pionierde met zijn succesvolle, snelle maar chaotische ontwikkelproces volgens Raymond: “release early and often, delegate everything you can, be open to the point of

promiscuity” (ibid.). Deze bazaarachtige manier van werken was vernieuwend, zowel binnen als buiten free software-ontwikkeling. De traditionele gang van zaken tot dan toe zien we in ontwikkelprocessen van eigendomssoftware zoals Unix maar ook in het GNU-project van Stallman en die zijn alle in lijn met de kathedraal-metafoor vanwege de sterk hiërarchische top-down structuur.

De kern van Raymonds betoog is de opkomst van deze nieuwe manier van free software-ontwikkeling waar het voornamelijk draait om het samenwerken met een groot aantal programmeurs. Anders dan Stallmans centraal gestelde voordeel van free software – namelijk vrijheid, voortkomend uit de ethisch discursieve formatie – laat Raymond zien hoe efficiënt een specifieke (bazaarachtige) vorm van free software-ontwikkeling kan werken. Waar Stallman de subjectpositie van de gebruiker-ontwikkelaar creëert, richt Raymond zich voornamelijk op de programmeurs en personen die te maken hebben met het ontwikkelen van (free) software en interesse hadden in het financiële aspect. Raymond creëert hiermee de subjectpositie van de commerciële software-ontwikkelaar. Zoals antropoloog Christopher Kelty stelt in zijn boek *Two Bits*: “Raymond sought to cash in on the rising tide of the Internet economy by turning the creation of Free Software into something that made more sense to investors, venture capitalists, and the stock-buying public” (Kelty, 2008, 109). Daarnaast houdt Raymond zich weinig bezig met de kwestie rondom het auteursrecht of licentiëring, iets dat bij Stallman juist centraal stond. Deze discursieve formatie is te typeren als efficiënt-economisch, waarbij het dus gaat om praktische techniek en organisatie – zoals getoond bij Linux – welke economisch voordeel tot gevolg hebben. Door de voordelen van de bazaar te benadrukken werd Stallmans hiërarchische manier van ontwikkelen beschreven als minder goed dan Linus Torvalds chaotische en revolutionaire manier.²⁷

Raymond, vroeger een goede vriend van Stallman, was niet de enige die Stallman tegensprak. Het boek *Free as in Freedom* spreekt zelfs over een doorbraak van een taboe op het Linux Kongress door Linus Torvalds: “Before 1996, Richard [Stallman] was the only credible claimant to being the ideological leader of the entire culture. People who dissented didn't do so in public. The person who broke that taboo was Torvalds” (Williams, 2002, z.p.). In lijn met de theorie van Foucault komt hier naar voren hoe de ethisch-principiële discursieve formatie door een heersend taboe – dat niet-ethische argumenten onbespreekbaar maakte – het discours beheerste. Met Torvalds’ speech, gesproken vanuit een technische discursieve formatie werd dit taboe doorbroken. Al gauw kwamen er meer figuren zoals Raymond die in navolging van Torvalds het ethisch-principieel discours aan de kant schoven en de voordelen van free software vanuit andere subjectpositie bekeken. Deze had de

²⁷ Linus Torvalds wordt in zowel de ethische discursieve formatie als de efficiënt-economische discursieve formatie gebruikt als voorbeeld maar met een andere lading. Stallman eist zijn eer op door te betogen dat Linux tot stand is gekomen met behulp van GNU en betreft het, wanneer het GNU/Linux wordt genoemd, bij de free softwarebeweging. Raymond ziet in Torvalds voornamelijk een goede softwareprogrammeur in plaats van een briljant designer “Linus is not (or at least, not yet) an innovative genius of design in the way that, say, Richard Stallman [is]. Rather, Linus seems to me to be a genius of engineering and implementation, with a sixth sense for avoiding bugs and development dead-ends and a true knack for finding the minimum-effort path from point A to point B” (Raymond, 2000, z.p.). Torvalds wordt op deze manier door het open source discours gepositioneerd als een succesvolle pragmatist terwijl het free software discours hun discipline blijft benadrukken met behulp van het succes van Linux.

bijbehorende identiteit – die ik omschrijf als ‘the suits’ – vinden hun draai in het efficiënt-economisch discours.

Free software

Tot 1998 refereerden de eerste versies van Raymonds essay “The Cathedral and The Bazaar” nog naar de term free software. Maar de revisiegeschiedenis toont een verandering in met revisie 1.27 op 8 februari 1998: “Changed ‘free software’ to ‘open source’” (Raymond, 2000, z.p.). Deze opmerkelijke verandering hangt samen met de impact van dit essay op softwarebedrijven zoals Netscape. Netscape was in januari 1998 het eerste bedrijf dat de broncode van hun webbrowser publiceerde.²⁸ Dit wordt gezien als een grote gebeurtenis in de open source revolutie en volgens de managers van Netscape had het essay van Raymond hieraan bijgedragen.

Op 3 februari 1998 vond een strategische sessie plaats in Palo Alto met naast Raymond, Michael Tiemann, Larry Augustin en Christine Peterson.²⁹ Tiemann was software entrepreneur en stichtte met succes het eerste free software bedrijf Cygnus Support. Hij bekeek de idealen van free software, net zoals Raymond vanuit een ander perspectief: “Stallman’s manifesto [...] read like a socialist polemic, but I saw something different. I saw a business plan in disguise” (Tiemann, 1999, z.p.). Waar Stallman grote voordelen zag in het verspreiden van en het bieden van een technologische vrijheid, zag Tiemann andere voordelen: “It will prevail not for ethical reasons, but for competitive, market-driven reasons” (ibid.).

Raymond geeft aan dat free software de bron is van de term open source. Toch ziet hij redenen om free software niet te gebruiken, ondanks dat de inhoud in principe vergelijkbaar is. “We have a problem with the term ‘free software’, itself, not the concept. I’ve become convinced that the term has to go” (Raymond, 1998, z.p.). Dit had twee redenen: “First, it’s confusing; the term ‘free’ is very ambiguous [...] Second, the term makes a lot of corporate types nervous” (ibid.). De eerste reden beargumenteerde Raymond met het feit dat ondanks Stallmans pogingen om free software te verduidelijken als “a matter of freedom, not price” (Stallman, 2002, 83), deze essentiële boodschap niet doorkwam bij de meesten. “Most business executives, upon hearing the term for the first time, interpreted

²⁸ Netscape was tijdens het open-sourcen van hun webbrowser Navigator minder groot dan Microsofts Internet Explorer (Van den Boomen & Schäfer, 2005, 13; Kelty, 2008, 100-101). Volgens Kelty zijn er verschillende redenen mogelijk “a business plan modeled on the original success: give away your product and make money in the stock market, [or] a strategic, last-gasp effort to outcompete Microsoft [or] an attempt to regain some of that “hacker-cred” (Kelty, 2008, 101). Overigens is de licentie die Netscape Navigator gebruikte voor het vrijgeven van de code opgenomen in de lijst van free software licenties van GNU. Het gebruik hiervan wordt echter sterk afgeraden, omdat met deze licentie hun eigendomssoftware kon blijven door ontwikkelen – met implementatie van de aanpassingen die free software programmeurs deden. Free Software Foundation, 2011. “Licences” *Free Software Foundation* gnu.org/licenses. Uiteindelijk geeft Netscape’s free softwarefanaat Jamie Zawinski aan hoe Netscape juist geen voordeel heeft gehad van het succes de ontstane Mozilla-webbrowser (nu Firefox) free software: “If there’s a cautionary tale here, it is that you can’t take a dying project, sprinkle it with the magic pixie dust of ‘open source,’ and have everything magically work out.” (Geciteerd in Kelty, 2008, 107).

²⁹ Larry Augustin richtte in 1993 VA Research op als Stanford-student op, het bedrijf maakte Linux computers en was met deze business een van de eerste grote verkopers van Linux. Christine Peterson was president van Foresight Institute en heeft zich gespecialiseerd in nanotechnologie (Williams, 2002; *Open Source Initiative*, 2012).

the word as synonymous with 'zero cost,' tuning out any follow up messages in short order" (Williams, 2002, z.p.). De tweede reden gaat samen met Tiemanns perspectief op Stallmans manifest. Raymond zag potentieel voordeel voor de mainstream zakenwereld zonder dat dit ten koste ging van de idealen en toewijding (Raymond, 1998, z.p.). Dit voornemen om de gedachte achter free software te verspreiden³⁰ met "economic, self-interested, non-ideological reasons" (Raymond, 1998a, z.p.) is te beschouwen als een discursieve formatie an sich.

In de laatste en derde categorie van uitsluitingsmechanismen beschrijft Foucault de vertooggemeenschap en het belang van de mobilisatie hiervan. Raymond wil zich richten tot 'corporate types' en 'business executives'; subjectposities die inherent zijn aan het efficiënt-economische discours. Deze subjectpositie met bijbehorende identiteit worden door dit discours geproduceerd. Doordat Raymond en de OSI deze subjectposities weten te verbinden tot een vertooggemeenschap, dragen zij bij aan de macht van deze discursieve formatie. Raymond en zijn aanhangers spelen in op de gedachte dat economisch voordeel een voornaam streven is. Dit staat in schril contrast met Stallmans ethische en principiële belangen.

Er werd daarom een nieuw label geïntroduceerd dat de term free software moest vervangen: open source, geopperd door Christine Peterson. Raymond had al vroeg door dat "it would require marketing techniques (spin, image-building, and re-branding) to make it work" (Raymond, 1999, z.p.). Daarom volgde later die maand de oprichting van het Open Source Initiative (OSI) met als president Raymond en vicepresident Bruce Perens. De praktische voordelen stonden bij open source boven de ethische voordelen van free software, zo blijkt ook uit de Open Source Definition (OSD) bestaande uit tien voorwaarden waaraan open-source software moest voldoen.³¹

Een aantal voorwaarden opgenomen in de officiële definitie³² komen overeen met voorwaarden van de Free Software Foundations (FSF). 'Free distribution' oftewel het niet beperken van verkopen of weggeven van de software, zonder dat er een kostprijs zit aan de licentie. Er komt nog meer overeen met de FSF: "The program must include source code, and must allow distribution in source code [...] must allow modifications and derived works, [and

³⁰ Volgens Raymond had de FSF te maken met negatieve stereotypen, waarmee zij ondanks dat ze in zijn ogen niet echt communist en volledig tegen het intellectuele eigendom waren, daar wel mee werden geassocieerd. Om de schade te herstellen en managers en managers te overtuigen had Raymond een plan: "replacing the negative FSF stereotypes with *positive* stereotypes of our own-- pragmatic tales, sweet to managers' and investors' ears, of higher reliability and lower cost and better features" (Raymond, 1999, z.p.).

³¹ De OSD is gebaseerd op het 'Debian Social Contract', opgesteld door Bruce Perens, leider van het Debian project waarbij duidelijk moest worden dat de software in lijn ligt met software als GNU "The Open Source definition is a direct descendant of the 'Debian Social Contract,' and thus Open Source is very much in the spirit of GNU" (DiBona, Ockman & Stone, 1999, z.p.). De tien voorwaarden van de OSD zijn dus ontstaan uit een beleidsdocument van een praktisch project dat ondanks zijn banden met free software, er voor zorgt dat de filosofie die Stallman centraal stelde bij de open sourcebeweging naar de achtergrond verdwijnt. "The term 'open source' quickly became associated with ideas and arguments based only on practical values, such as making or having powerful, reliable software" (Stallman, 2002, 82).

³² Zie voor een volledige omschrijving van de Open Source Definition: www.opensource.org/osd.

distributions] under the same terms as the license of the original software”³³.

Dat open source verschilt van free software zien we onder andere terug in voorwaarde 9: “the license must not insist that all other programs distributed on the same medium must be open-source software” (ibid.). De GNU GPL zorgde hier juist wel voor omdat de virale functie van de licentie de gebruiker verplichtte de source code na modificatie ook te distribueren onder GNU GPL. Dit betekent niet dat GPL geen open source licentie is; deze virale licentie is wel opgenomen in de lijst na goedkeuring op basis van de OSD-vereisten. Andersom worden niet alle licenties van de OSI geaccepteerd door de FSF. “It is a little looser in some respects, so the open source people have accepted a few licenses that we consider unacceptably restrictive” (Stallman, 2002, 84-85).

Het verschil zit hem in het toelaten van ‘non-copyleft’ of ‘permissive licenses’. “When an Open Source license is *not* copyleft, that means software released under that license can be used as part of programs distributed under other licenses, including proprietary (non-open-source) licenses”^{34,35} Open source mag alleen open source genoemd worden als het een open source-licentie heeft die dus voldoet aan de OSD.³⁶

Het doel van het OSI was helder: “OSI was conceived as a general educational and advocacy organization to execute the same mission agreed on at the Free Software Summit held in April 1998 [...] [and] focus specifically on explaining and protecting the ‘open source’ label”^{37,38} De OSI bewaakt de term open source op dezelfde manier als de FSF de term free software bewaakt. We zien daarom in beide gevallen een discipline ontstaan die zijn eigen normen heeft van wat wel en niet beschouwd kan worden als free software of open source. Deze interne uitsluitingsmechanismen waren eerder al van toepassing bij de oprichting van de FSF en de FSD. Het idee achter open source wordt tot begrip getransformeerd door het opstellen van een officiële definitie waaraan toekomstige auteurs kunnen refereren wanneer zij een verhaal over dit onderwerp schrijven. De notie van commentaar zou je in het geval van open source kunnen beschrijven als het mechanisme waarmee ze free software verslaan. Met deze notie bedoelt Foucault dat hoe meer commentaar er plaatsvindt over een bepaalde theorie of waarheid, hoe sterker de discursieve formatie wordt. Door commentaar te leveren op een tekst, zowel in de vorm van

³³ Open Source Initiative. z.d. “The Open Source Definition” *Open Source Initiative*. <http://opensource.org/osd>.

³⁴ Open Source Initiative. z.d. “Frequently Asked Questions” *Open Source Initiative*. <http://opensource.org/faq#copyleft>.

³⁵ Een voorbeeld hiervan is de originele BSD licentie, die wel door de Free Software Foundation wordt geverifieerd maar niet aangeraden en veelvuldig bekritiseerd en aangepast (Free Software Foundation, 2013). De BSD en andere non-copyleft licenties zijn voorbeelden van ‘commercieel-vriendelijke’ licenties, omdat deze niet verplichten een broncode onder dezelfde vrije licentie te distribueren.

³⁶ Zo illustreert ook de site www.fauxpensorce.org, die vormen van software die niet voldoen aan de kernwaarden van open source definieert als ‘fauxpensorce’: “software that claims to be open source, but lacks the full freedoms required by the Open Source Definition” (Fauxpen Source. z.d. “Main Entry: fauxpen source” *Fauxpen Source*. <http://www.fauxpensorce.org/>).

³⁷ Open Source Initiative. 2012. “History of the OSI” *Open Source Initiative* september. <http://opensource.org/history>.

³⁸ Op deze Freeware Summit – zoals de bijeenkomst in het persbericht van O’Reilly werd genoemd (O’Reilly, 1998, z.p.), stemde een nipte meerderheid dat open source de voorkeur genoot in plaats van free software (Williams, 2002, z.p.).

kritiek als in de vorm van lof, wordt er een betekenis gegenereerd. Het idee dat in de discipline tot een begrip is gemaakt ontstijgt hiermee de tekst en zijn auteur. Al eerder zagen we deze procedure bij de discipline free software, maar ook bij open source is deze notie erg belangrijk. De suits zagen nadelen in de term free software, omdat volgens hen het bedrijfsleven zich niet kon voorstellen dat iets wat het woord 'free' in zich had voordelen met zich mee bracht. Omdat zij vanuit een andere discursieve formatie spraken creëerde ze de subjectpositie met een meer zakelijke identiteit; de commerciële software-ontwikkelaar. Met de functie van het commentaar genereerden ze een andere betekenis aan het begrip free software. En door de felle discussie die ontstond door het starre deontologische karakter van Stallman zoals tot uiting komt in het artikel "Why 'Free Software' is better than 'Open Source'" (Stallman, 2002, 83) werd de discursieve formatie steeds sterker.

De eer die Raymond toekwam volgens Netscape toen ze de broncode vrijgaven, had voor de programmeur een gunstig bijeffect waar hij dankbaar gebruik van maakte: "the company instantly elevated Raymond to the level of hacker celebrity" (Morozov, 2013b, z.p.). Netscape's CEO Jim Barksdale citeerde het essay van Raymond als een werk dat een grote invloed had op de beslissing (Williams, 2002, z.p.). Hier lagen kansen voor het verspreiden van het idee op een betere manier met software om te gaan, dat niet gebaseerd was op Stallmans ethische principes maar op de efficiëntie en economische voordelen die het openbaar maken van broncodes met zich mee bracht. "Instead of playing the role of high-school outcasts, they had played the game of celebrity, magnifying their power in the process" (ibid.). Raymond zelf beaamt dit, zij het met tegenzin: "I decided the answer was yes--and having so decided, threw myself into the dirty but necessary job of becoming a public figure and media personality" (Raymond, 1999, z.p.).

Raymond nam de rol op zich van evangelist van open source en werd met deze stap de personificatie van het efficiënt-economische discours. Dit gaf tegenstanders een doelwit bij het uitvoeren van externe uitsluitingsmechanismen. Raymond is een liberaal die eerder de community 'Geeks with Guns' oprichtte met vrije principes: "Geeks and guns are a natural match. Open-source software is about getting freedom; personal firearms are about keeping it" (Raymond, 2003, z.p.). Met dit gegeven gingen voorstanders van free software aan de haal om hem in diskrediet te brengen als 'an american idiot with a gun'. Stallman refereert met regelmaat aan Raymond als hij zegt "that crazy guy from Boston" (Schofield, 1998, z.p.). Waarop Raymond reageert met "Yes, I cheerfully refer to myself as a gun nut. Because after I've done that myself, idiots can't bash me with the phrase. Since it doesn't take most people very long to notice that I am not in fact crazy, this maneuver has the effect of discrediting the idiots" (Raymond, 2010, z.p.). Het toont de pogingen van onder andere free software aanhangers tot Foucauldianse externe uitsluitingsmechanismen die Raymond als gek neerzetten, net zoals tegenstanders van Stallman dit toepasten.

Open (source) for business

Tim O'Reilly heeft ook zijn plaats binnen de verschillende discourses. Hij organiseerde namens zijn uitgeverij O'Reilly & Associates (later O'Reilly Media) de Freeware Summit en stond niet op goede voet met Stallman. Dit leidde tot het

uitblijven van een uitnodiging aan de free software goeroe.³⁹ Er was ook sprake van tegenstrijdige belangen, O'Reilly leidde een uitgeverij die een bedrijfsmodel had gebaseerd op auteursrecht.⁴⁰ Op de sprekerslijst van de Freeware Summit stonden Linus Torvalds, Eric Raymond en figuren met succesverhalen uit de praktijk zoals Apache, Python en andere zorgvuldig uitgekozen loyalisten. In termen van Foucault zou je deze groep – die actief meewerkte aan de verspreiding van open source – een verzoeggemeenschap kunnen noemen.

Om het bereik van open source te vergroten, startte Tim O'Reilly een marketingcampagne met behulp van veel aandacht van de pers. "Within a few months, Torvalds' face was appearing on the cover of *Forbes* magazine, with the faces of Stallman, Perl creator Larry Wall, and Apache team leader Brian Behlendorf featured in the interior spread. Open source was open for business" (Williams, 2002, z.p.). Tim O'Reilly is een sleutelfiguur rondom het in werking zetten van de marketingmachine maar stelde zich tegelijkertijd een groter doel met zijn slogan voor O'Reilly Media: "changing the world by spreading the knowledge of innovators".⁴¹ Het verspreiden van de 'kennis' van 'voorlopers' toont hoe een discours beheerst kan worden volgens de Foucauldiaanse procedure van interne uitsluitingsmechanismen. Het gaat hier met name over de procedure van het commentaar dat via de kennisverspreiding werkt. Door via media een betekenis te verspreiden wordt de discursieve formatie versterkt. Daarnaast toont dit de Foucauldiaanse verhoudingen tussen kennis en macht. Door kennis wordt er een betekenisvolle werkelijkheid gecreëerd die geïnternaliseerd wordt door subjecten. Kennis is macht die bepaalt wat kennis inhoudt en welke werkelijkheid deze produceert.⁴²

Een andere truc die Raymond uithaalde om free software te doen vergeten en open source te normaliseren, zien we bij zijn artikel in het *Linux Journal* van juni 1998 waarin Raymond refereert naar O'Reilly & Associates als

³⁹ Richard Stallman was niet opgenomen op de gastenlijst, net zo min als dat de bijeenkomst de politiek geladen naam free software kreeg. Tim O'Reilly geeft hiervoor zijn reden: "At that time, I had never met Richard in person, but in our email interactions, he'd been inflexible and unwilling to engage in dialogue" (Williams, 2002, z.p.). O'Reilly refereert hier onder andere naar de discussie over de naam van de bijeenkomst, Stallman zag liever free software in de titel maar daar gaf O'Reilly niet aan toe.

⁴⁰ Een andere woordenwisseling tussen O'Reilly en Stallman zorgde ervoor dat er scepsis ontstond bij onder andere Bruce Perens, die om deze reden niet kwam opdagen. Het leek er steeds meer op dat Stallman expres niet werd uitgenodigd: "Stallman had argued that free software manuals should be as freely copyable and modifiable as free software programs. O'Reilly, meanwhile, argued that a value-added market for nonfree books increased the utility of free software by making it more accessible to a wider community" (Williams, 2002, z.p.). Hier zien we een belang van O'Reilly dat niet overeenkomt met Stallmans ideaal over 'free software manuals'. O'Reilly, toen CEO van een uitgeverij zag een markt van boeken met restrictieve auteursrechten aan zich voorbijgaan. "A quick embrace of open source software by the business community guaranteed steady demand for O'Reilly books and events" (Morozov, 2013, z.p.).

⁴¹ O'Reilly Media. 2013. "About O'Reilly" *O'Reilly Media Inc.* <http://oreilly.com/about/>.

⁴² De beruchte 'Halloween Documents' zijn een reeks interne vertrouwelijke notulen van Microsoft met strategieën om de 'bedreiging' van hun dominante positie in de software-industrie te stoppen en de voortgang van open source te belemmeren. Met de uitgave van deze documenten zette de open sourcebeweging volgens Raymond een grote stap vooruit: "They created a new surge of interest in the open-source phenomenon, serendipitously confirming all the points we had been making for months" (Raymond, 1999, 12). Het leidde tot veel aandacht in de pers voor de term en de achterliggende gedachte van open source.

een bedrijf “that has been symbiotic with the Open Source movement for many years” (Raymond, 1998a, z.p.) terwijl in feite open source pas sinds februari dat jaar bestond. O’Reilly noemt het gevecht dat Stallman voert onzinnig en stom omdat door de opkomst van het Internet licenties achterhaald zijn (Morozov, 2013b, z.p.). Het impliceert dat Stallman niet voor rede vatbaar is en de term free software niet waar of nuttig kan zijn. Het toont het maken van de scheiding tussen rede en waanzin – kenmerkend voor het Foucaults externe uitsluitingsmechanisme.

Om het nieuwe paradigma dat O’Reilly creëerde te legitimeren schetste hij dus een werkelijkheid over open source: een term met een rijke geschiedenis, die significant verschilt met een gedateerde free softwarebeweging, een grote toekomst voor zich heeft. Hierin slaagde de man met name door open source te verbinden met de opkomst van het internet, zoals hij doet in het artikel “Architecture of participation” waarin hij internet projecten vergelijkt met open source projecten. “It has always baffled and disappointed me that the open source community has not claimed the web as one of its greatest success stories” (O’Reilly, 2004, z.p.). De materiële en economische omstandigheden die ook een aandeel hebben in de werking van het discours worden hier door O’Reilly gebruikt in zijn eigen voordeel. In feite wordt door middel van de schets van een andere geschiedenis een eigen vertooggemeenschap gemobiliseerd. Het internet dat bestond voor de particuliere gebruikers sinds 1991 werd nu verbonden met open source (of andersom). Wellicht mede hierdoor spreekt de taal van economie zoals gebruikt in voorafgaand citaat van O’Reilly meer aan dan de taal van Stallmans principes en ethiek: “the art of promoting openness is not to make it a moral crusade, but rather to highlight the competitive advantages of openness” (Morozov, 2013b, z.p.). Het illustreert hoe op basis van economische belangen een nieuwe betekenis wordt gegeven aan hetzelfde onderwerp.

Twee zielen één gedachte?

Volgens Stallman is de open sourcebeweging in feite een marketingcampagne voor free software – maar dan zonder de ethiek en achterliggende filosofie aan de orde te stellen – omdat deze morele onderwerpen niet aansprekend genoeg zijn voor zakenwereld. Stallman beschrijft de free software en open source als twee verschillende dingen:

“Open source is a development methodology; free software is a social movement. For the free software movement, free software is an ethical imperative, because only free software respects the users’ freedom. By contrast, the philosophy of open source considers issues in terms of how to make software ‘better’—in a practical sense only.” (Stallman, 2002, 84)

Beide partijen zien in eenzelfde situatie een ander probleem. “[The] philosophy of open source [...] says that nonfree software is an inferior solution to the practical problem at hand. For the free software movement, however, nonfree software is a social problem” (ibid.). Nog steeds is er een strijd over de term tussen de aanhangers van open source en free software. In veel onderzoeken die voornamelijk gaan over de praktijk en techniek wordt daarom gebruik gemaakt

van overkoepelende termen.⁴³ Met de paraplueterm FOSS wordt geprobeerd een bredere vertooggemeenschap te organiseren waarin beide een plek kunnen hebben.

Christopher Kelty beschrijft beide stromingen met free software. In zijn boek *Two Bits* bekijkt hij de culturele significantie van free software en betoogt hij dat free software geen sociale beweging is maar een *recursive public*. Hij gebruikt dit concept om het verschil tussen free software en open source te marginaliseren. Dit argument maakt hij door vijf belangrijkste praktijken van free software – die volgens Kelty de keuze voor het openbaren van de broncode van Netscape Navigator samenvatten – te vergelijken met open source praktijken: “Sharing source code, conceiving openness, writing licenses, coordinating projects—all these continued as before with no significant differences between those flashing the heroic mantle of freedom and those donning the pragmatic tunic of methodology” (Kelty, 2008, 112). Door deze beschrijving typeert Kelty de free software en open sourcebewegingen als één vertooggemeenschap.

Het kernargument is zijn concept recursive public en daarmee betoogt Kelty dat hij de free software stroming in het publieke domein verkeert waardoor het beschikbaar én veranderbaar is voor en door iedereen. Significant is dat Kelty hierbij uitgaat van de autonomie van een subject, iets dat Foucault juist bekritiseert.

“Recursive publics are publics concerned with the ability to build, control, modify, and maintain the infrastructure that allows them to come into being in the first place and which, in turn, constitutes their everyday practical commitments and the identities of the participants as creative and autonomous individuals.” (ibid., 7)

Free software beschouwd als recursive public verklaart volgens Kelty de snelle uitbreiding van initiatieven die zijn afgeleid van free software en open source: “definitions, distinctions, details, and detractions filled the ether of the Internet, ranging from the philosophical commitments of Free Software to the parables of science as the ‘original open source’ software” (ibid., 112). Deze beschrijving van Kelty is vanuit een Foucauldiaans kader te beschouwen als commentaren die volgens interne uitsluitingsmechanismen een discours beheersen.

Van den Boomen en Schäfer stelden in 2005 de vraag of de revolutie geopen-sourced zou worden – als een toespeeling op de populaire slogan ‘the revolution will not be televised’ van protestbewegingen in de Verenigde Staten rond 1960 (Van den Boomen & Schäfer, 2005). “Starting as a practical concept from the computer subculture, the concept mobilised a huge and ever-widening discourse and technological development” (ibid., 62). In lijn met Kelty komen zij

⁴³ De verzameltermen FOSS (Free Open Source Software), FLOSS (Free Libre Open Source Software) en OS/F(S) (Open Source/Free Software) worden ook af en toe genoemd in het discours. FOSS vindt op 18 maart 1998 zijn oorsprong op het forum van Usenet in de newsgroup één maand nadat Open Source werd gedefinieerd. FLOSS is voor het eerst in 2001 geopperd door onderzoeker Rishad Aiyer Ghosh die de term gebruikte in verschillende academische onderzoeken onder andere voor de Europese Unie (St. Amant, Still, 2007; Ghosh, Glott et. al., 2002). Ondanks dat Stallman niet achter ‘libre’ stond, is hij niet tegen de verzamelterm omdat free software in ieder geval benoemd wordt. Raymond ziet het daarentegen als een verzet tegen zijn pogingen om free software te doen vergeten en pleit daarom om het te houden bij alleen de term open source.

tot de conclusie dat het open source discours een eigen *public sphere* creëerde. De twee zielen free software en open source worden ondanks hun onderlinge verschillen door Kelty als free software-gedachte beschreven. Van den Boomen en Schäfer – en anderen (Van den Boomen & Schäfer, 2005; Berry, 2008; DiBona, Ockman, Stone, 1999) – gebruiken de term open source voor het beschrijven van de gedachte. In deze scriptie noem ik het overkoepelende discours eveneens open source, maar zoals tot nu toe beschreven bestaat deze gedachte uit meerdere segmenten. Deze verschillende segmenten Stallmans ethisch-principiële, Torvalds' technische en Raymonds efficiënt-economische discursieve formatie zijn intussen al lang niet meer de enige.

Van den Boomen en Schäfer beschrijven op welke manier het gevecht tussen producenten van eigendomssoftware en hun toen nog jonge open source-tegenstanders werd bevochten met Foucaults wil naar waarheid. Zij constateren hoe dit gevecht om de gevestigde machtsstructuur zich verplaatst van 'closed source' versus 'open source' naar een strijd binnen het open source discours. "If you can't beat 'em, join 'em. Besides excluding Linux from the discourse by pushing its subject to the fringes of legality and reliability, Microsoft enters the discourse by pretending being open itself" (Van den Boomen & Schäfer, 2005, 57). Ondanks dat Microsoft zich niet kon vinden in de open source-gedachte, plaatste deze tegenstander van open source zich wel binnen het open source discours.

Bradford Smith formuleert dit als een trend van commerciële bedrijven om kenmerken van het open source model te incorporeren in een breder model: "Microsoft's Shared Source initiative seeks to emulate the benefits of source code access associated with the open-source model by giving licensees the right to review – and in some cases modify – the source code for several Microsoft platform products" (Smith, 2005, 466-467). Deze poging om aan te haken bij de vertooggemeenschap van open source mislukte, zoals blijkt uit het artikel "Read the Fine Print on 'Open Source' Software" van open-source aanhanger Reuven Lerner.

"To anyone in the world of open source software, the term "shared source" is a red flag. The "shared source" program was and is Microsoft's way of fighting the open source world, allowing customers to inspect Microsoft source code without giving those customers the right to modify or redistribute the code." (Lerner, 2008, z.p.)

Dit laat zien hoe een commerciële eigendomssoftware business zich probeert te voldoen aan de voorwaarden om mee te mogen spreken over open source. Het creëren van een 'shared-source' licentie had de potentie om mensen openheid te geven in de broncode van Microsofts software. Maar dit initiatief voldeed hiermee niet aan de voorwaarden die gelden in zowel het free software als het open source discours.

In de volgende paragraaf analyseer ik enkele verwante termen van free software en open source inclusief praktijkvoorbeelden, die spelen buiten de softwaresector. Dit geeft inzicht in het formaat van het gebied dat de term open source in het hedendaagse gebruik bestrijkt. Tegelijkertijd is het interessant om te bekijken welke verlangens voorafgaan aan de initiatieven en op basis van welke betekenis die verlangens vorm hebben gekregen of welke betekenissen ze al dragen.

2.3 From software towards society

Sinds de start van Stallmans GNU-project en de opkomst van disciplines rondom free software en open-source software waarmee beide definities een betekenis kregen, zijn er veel toespelingen gemaakt op free software en open source. De achterliggende doelstellingen en idealen vonden hun plaats in commentaar dat het discours verspreidde naar andere sectoren. Stallman verwijst in zijn manifest met de titel *Free Software, Free Society* al naar het brede begrip vrije maatschappij, maar beschrijft inhoudelijk voornamelijk een toekomst met uitdagingen buiten de sector van software-ontwikkeling zoals 'Secret Hardware', 'Nonfree Libraries' en 'Software Patents'. Ook vond Stallman het uitblijven van goede 'free manuals' problematisch en uit hij in het manifest zijn verlangen voor 'Free Documentation' (Stallman, 2002, 19-22). In de komende drie paragrafen analyseer ik verschillende verlangens die achter de beschrijvingen schuilen van diverse initiatieven die zich hebben laten inspireren door free software. Daarna zal ik mij richten op de verspreiding van de term open source die niet meer expliciet refereren naar free software. De analyses in deze laatste grote paragraaf van het kernhoofdstuk kunnen inzicht geven in hoe volgens de Foucauldianse procedures van het commentaar, de institutionele inbedding in stichtingen, manifesten en vertooggemeenschappen zowel de discursieve formaties van free software als open source versterkt en verspreid zijn door herhaling en modificatie.

Free culture

Jurist Lawrence Lessig bedacht de term *free culture* en beschreef in zijn gelijknamige boek dat deze term was afgeleid van de idealen van de free softwarebeweging. Het hoofdargument van Lessig is dat de grote gevestigde media, cultuur en creativiteit beperken. In *Free Culture* betoogt Lessig dat men in opstand moet komen tegen de extreme claims die worden gedaan door middel van het intellectueel eigendom (Lessig, 2004, 14). Hierbij gaat het expliciet niet meer over software-ontwikkeling, maar over cultuurproducten zoals boeken, films en muziek.

"While the Internet has indeed produced something fantastic and new, our government, pushed by big media to respond to this 'something new,' is destroying something very old. [...] we are allowing those most threatened by the changes to use their power to change the law - and more importantly, to use their power to change something fundamental about who we have always been." (ibid., 14-15)

Lessig richtte de Creative Commons Association op, met bijbehorende verschillende licenties om culturele werken te beschermen.⁴⁴ Medestanders

⁴⁴ De Creative Commons Association heeft verschillende licenties opgesteld. Het voordeel hiervan is dat gebruikers kunnen kiezen welke vrijheden ze toedichten aan hun creatieve werk. Volgens Stallman zit hier een groot nadeel aan: "Creative Commons talks about helping copyright holders exercise their power flexibly" (*FSFE*, 2006, z.p.). De keuzevrijheid heeft tot gevolg dat meer dan driekwart van de werken gelicentieerd met CC-licenties de meest beperkende (niet-vrije) vorm bevatten. Dat betekent dat ze in de praktijk niet voldoen aan de essentiële vrijheden zoals die verlangd worden bij de free softwarebeweging. Veel van de licenties opgenomen op de lijst zijn copyleft, maar zoals bij de Open Source Licences, staan er ook copyright-licenties tussen. Freedom Defined. 2012. "Licenses" *Freedom Defined* 6 november. <http://freedomdefined.org/Licenses>.

richtten naar aanleiding van de term free culture, de Free Culture Foundation op.⁴⁵

In een speech op Wikimania in 2006 spreekt Lessig: "Writing is the Latin of our times. The modern language of the people is video and sound".⁴⁶ De free culturebeweging heeft daarom belang bij het gemak van het hergebruiken van digitaal materiaal. "The easier it is to re-use and derive works, the richer our cultures become"⁴⁷. De discursieve formatie van waaruit de free culturebeweging spreekt is daarmee niet zozeer ethisch of principieel maar eerder efficiënt-productief. De definitie van free culture works en bijbehorende licenties zijn opgesteld vanuit de efficiëntie voor het produceren van creatieve digitale werken die de cultuur kunnen verrijken.

De free culturebeweging lijkt op het eerste gezicht veel overeen te komen met de free softwarebeweging, maar deze twee hebben niet dezelfde belangen. Lessig stelt in het kader van culturele productie voornamelijk de verdediging van een juiste balans tussen anarchie en controle centraal, in plaats van de door Stallman opgestelde essentiële vrijheden zoals opgenomen in de FSD. Het Free Culture Manifest van de Free Culture Foundation beschrijft de overtuiging dat 'onrecht en onderdrukking langzaam maar zeker kan verdwijnen van de aarde'. "The mission [...] is to build a bottom-up, participatory structure to society and culture, rather than a top-down, closed, proprietary structure" (*Free Culture Foundation*, z.d., z.p). De ethiek waarop het ideaal van deze sociale beweging is gebaseerd toont – met name door de goedgekeurde licenties – eerder een efficiënt dan een ethisch-principieel karakter.⁴⁸ De kernwaarden die in deze beweging aanwezig zijn, gaan over het verspreiden en modificeren van werken. De controle van de producent is in veel van de Creative Commons licenties sterk aanwezig. De keuze ligt immers bij degene die het werk licentieert. Door de goedkeuring van ook minder strenge licenties – waarbij het werk indirect een grote mate van bescherming tegen concurrenten geniet – is de toename en verspreiding van de Creative Commons-gedachte niet verrassend.

Peer production

Een bottom-up structuur – waarin niet alle controle bij een hogere macht ligt – vormt ook een basis voor een ander begrip dat free software en free culture discoursen ordent in een breder fenomeen en hier ook het open source discours bij betreft. Jurist Eben Moglen was volgens Yochai Benkler de eerste die dit

⁴⁵ De Free Culture Foundation is door twee studenten geïnitieerd en door weer een andere verzameling schrijvers waaronder Benjamin Hill en Erik Möller werd er een definitie opgesteld van Free Culture Works: "expressions which can be freely studied, applied, copied and/or modified, by anyone, for any purpose" (*Freedom Defined*, 2008, z.p). Om te voldoen aan deze definitie moet het creatieve, digitale werk een Free Culture License (FCL) bevatten of tot het publiek domein behoren. Tot deze licenties behoren onder andere de GNU Free Documentation License en alle Creative Commons Licenses.

⁴⁶ Wikimedia. 2006. "Lawrence Lessig-transcript" *Wikimedia* 5 augustus.
http://wikimania2006.wikimedia.org/wiki/Archives#Lawrence_Lessig_-_The_Ethics_of_the_Free_Culture_Movement.

⁴⁷ Freedom Defined. 2008. "Definition" *Freedom Defined* 1 december.
<http://freedomdefined.org/Definition>.

⁴⁸ Het lijkt erop dat de inspiratie die is opgedaan bij de free softwarebeweging, voornamelijk diende voor het tactisch beheersen van een discours waarmee een sociale beweging opgezet kan worden. Een vergelijking met de afsplitsing van de open sourcebeweging van de free softwarebeweging toonde eerder al eenzelfde motief.

fenomeen beschreef in het boek *Anarchism Triumphant: Free software and the death of copyright* uit 1999.⁴⁹ Het gaat hier om de term *peer production*. Benkler bedacht deze term om de productievorm te beschrijven die gebruikt wordt bij free software-projecten en initiatieven zoals Wikipedia (Benkler, 2002, 368). Benkler publiceerde in 2006 het boek *The Wealth of Networks*, hierin hij beschrijft hij hoe informatietechnologie nieuwe vormen van informatieproductie kan toestaan die economie en maatschappij veranderen (Benkler, 2006). “This cluster of phenomena, from free and open-source software to Wikipedia [...] challenges the economic understanding of the relative roles of marketbased and nonmarket production more generally” (ibid., 462). Hij zie deze nieuwe vorm niet als een uitzondering en betoogt dat er niet slechts twee vormen zijn van transactie – namelijk markten gebaseerd op eigendom en hiërarchisch georganiseerde bedrijven: “We have three, and the third is social sharing and exchange” (ibid., 463). De term *commons-based peer production*⁵⁰ gebruikt hij voor het beschrijven van deze vorm toegepast in een bredere context:

“the networked environment makes possible a new modality of organizing production: radically decentralized, collaborative, and nonproprietary; based on sharing resources and outputs among widely distributed, loosely connected individuals who cooperate with each other without relying on either market signals or managerial commands.” (ibid., 60)

Bij peer production wordt eigendom gezien als iets niet-rivaliserends, hierdoor is niemand in staat eigendom van een product op te eisen en daarmee anderen te weerhouden van gebruik, bestudering, modificatie en verspreiding.⁵¹ Benkler gebruikt de term *commons* voor het beschrijven van de producten die op deze manier ontstaan: “The salient characteristic of commons, as opposed to property, is that no single person has exclusive control over the use and disposition of any particular resource in the commons” (ibid., 61). De Creative Commons licenties zijn niet volledig in lijn met de toepassing van de term *commons-based peer production* op het gebied van eigendomschap. Waar Benkler meent dat niemand absolute controle moet hebben over het gebruik en beschikbaarheid, biedt Creative Commons de keuzevrijheid aan de producent in welke mate en onder welke voorwaarden het gebruik van een werk is toegestaan.⁵²

⁴⁹ Moglen is ook betrokken bij het opzetten van de licentie GPL en schreef zelf “The dotCommunist Manifesto” in 2003, waarin hij refereert naar het Communistisch Manifest van Karl Marx in termen van vrijheid van informatie “A Spectre is haunting multinational capitalism-- the spectre of free information” (Moglen, 2003, z.p.).

⁵⁰ Het verschil tussen *commons-based peer production* en *peer production* is dat de eerstgenoemde is gebaseerd op het delen van middelen met samenwerkende individuen die verspreid zijn over de wereld. *Peer production* is een onderdeel hiervan en beschrijft de individuele acties die zelf geselecteerd en gedecentraliseerd zijn. Dit begrip behelst een domein van een veel groter formaat dan dat van free software of open source.

⁵¹ Vooral de vrij bekende Creative Commons Licenties die in zesvoud bestaat spreekt dit tegen. Onderling verschillen deze licenties, van het verbod op commercieel gebruik van het werk tot de verplichting het werk gelijk te delen, dus na modificatie weer beschikbaar te stellen op dezelfde manier. De verplichting om de naam van de producent te vermelden bij hergebruik, verspreiding of modificatie is bij alle licenties aanwezig. Dit is een aanwijzing voor het incorporeren van een marktmechanisme. Veel gebruikers van CC-licenties zien hier met deze reden een voordeel in, het verspreiden van hun naam zien ze als een uitgelezen marketingtool.

⁵² Benkler betoogt een interessante stelling die het theoretisch kader van Foucault raakt: “From the perspective of individual autonomy, the emergence of the networked information economy

Ook voor het peer productionfenomeen is een organisatie opgezet, onder andere voor promotionele doeleinden. De Peer-to-Peer Foundation is een internationale organisatie die peer-to-peer (P2P) praktijken promoot, onderzoekt en documenteert. In het manifest *Peer-to-Peer and Human Evolution* wordt het begrip omschreven als een nieuwe standaard van productie, bestuur en eigendom: “it’s in fact a template of human relationships, a ‘relational dynamic’ which is springing up throughout the social fields” (Bauwens, 2005, z.p.). Bij de peer productionbeweging staan de kernwaarden van een decentrale organisatie en samenwerking tussen mensen zelf centraal.

We zien hier in eerste instantie opnieuw hoe – door middel van de Foucauldianse procedure commentaar, het mobiliseren van een vertooggemeenschap en institutionele inbedding in stichtingen en manifesten – kennis wordt geproduceerd. Hierbij wordt niet alleen de theoretische horizon van eerdere begrippen – zoals free software en open source – gebruikt om de nieuwe term te definiëren. De ideeën worden ook gemodificeerd, iedere discursieve formatie past bepaalde idealen in zijn eigen woorden toe op andere sectoren. Op een bepaald niveau laten deze sectoren zich omschrijven als de consumentenproductie van culturele werken zoals bij de Creative Commons, of als informatieproductie zoals door de P2P-foundation centraal gesteld. Maar Lessig, Moglen en Benkler zijn tevens juridische hoogleraren aan universiteiten in de Verenigde Staten. Zij brengen daarom het discours van free software, free culture en peer production naar het domein van het academische discours. De auteurs verbinden de verschillende kernwaarden van open source aan sociale en maatschappelijke kwesties, waardoor het open source discours zich steeds verder verspreidt. De praktijken en praktische beweging erom heen zorgen voor verspreiding van de open source-gedachte in hun eigen sector.

Free society

Dmytri Kleiner vertaalt het ideaal van Stallman naar een abstracter niveau. Hij beschrijft een extreme utopie over free society, naar eigen zeggen gebaseerd op de free softwarebeweging. De Duitse Kleiner schrijft namens het Telekommunisten collectief, *The Telekommunist Manifesto*, “Forked from text extracted from Section 2 of *The Manifesto of the Communist Party. Marx/Engels 1848*” (Kleiner, 2010, 26).⁵³

“The first step in the revolution by the working class is to ~~raise the proletariat to the position of ruling class to~~ **develop a network of enterprises where people produce for social value and share as equals, and to build and expand the economic size of these enterprises to raise the organized proletariat to the position of being the dominant economic class.** *Only when workers control their own production can we win the battle of democracy.*” (ibid., 26)

offers a series of identifiable improvements in how we perceive the world around us, the extent to which we can affect our perceptions of the world, the range of actions open to us and their possible outcomes, and the range of cooperative enterprises we can seek to enter to pursue our choices. It allows us to do more for and by ourselves.” (Benker, 2006, 464). Daar Foucault de autonomie van een subject volledig bekritiseert door te stellen dat ieder subject altijd op een bepaalde manier onderdrukt is door het discours, botst de inhoud – van de open sourcegedachte volgens Benkler, met de analyse die ik op dit meta-niveau uitvoer.

⁵³ ‘Forken’ is een term die binnen open source software gebruikt wordt voor het verspreiden van een gemodificeerde versie van een broncode, door te forken ontstaat er een afsplitsing van het origineel.

Kleiner stelt zich een free society voor als een maatschappij zonder economische klassen, “a society with no property and no state, that produces not for profit, but for social value” (ibid., 5). Een verdienmodel op basis van het beheersen van reproductie (zoals gebeurt in de muziekindustrie) is immers problematisch; free software werkt immers ook, zonder licentiekosten en zonder het vastleggen van belangen in softwareproductie, aldus Kleiner.

Het idee van vrijheid hoeft dus wat Kleiner betreft, niet bij software of culturele werken te stoppen (ibid., 11). Hij beschrijft hoe het internet vroeger bestond uit kleine peer-to-peer initiatieven en inmiddels desastreus is veranderd. “The commercialization of the internet and the emergence of capitalist financing has enabled the enclosure of [...] information commons, translating public wealth into private profit” (ibid., 20). Volgens Kleiner zijn free software- en open source projecten zoals Linux de basis voor web 2.0 projecten: “many open source projects can be cited as the key innovations in the development of Web 2.0: free software like Linux, Apache, [...] etc. are the backbone of Web 2.0, and the Web itself” (ibid., 18). De web 2.0 bedrijven hebben volgens de Telekommunist een fundamenteel minpunt, “control over unique, hard-to-recreate data sources that get richer as more people use them, and the harnessing of the collective intelligence they attract” (ibid., 18). Een dergelijke ongewenste centrale controle ontstaat volgens Kleiner door initiatieven gefinancierd met durfkapitaal⁵⁴. Het verdienmodel van Facebook, Youtube en andere internetbedrijven maar ook zijn voorspelling over cloud-computing en de controle die bedrijven als Google krijgen over de gebruikers, ondersteunen zijn argument. Daarom introduceert Kleiner het begrip *venture communism*⁵⁵, een model om *peer-to-peer social commons* te produceren.⁵⁶

“An alternative to venture capitalism needs to provide a means of acquiring and efficiently allocating the collectively owned material wealth required to build free networks and free societies. We need venture communism, a form of struggle against the continued expansion of property-based capitalism, a model for worker self-organization inspired by the topology of peer-to-peer networks and the historical pastoral commons.” (ibid., 8)

De Telekommunisten stellen voor om in plaats van de huidige Creative Commons en andere copyleft- en copyleft-licenties⁵⁷, zoals de ‘Peer Production License’

⁵⁴ Durfkapitaal (*venture capitalism*) houdt in dat jonge startende bedrijven een geldbedrag krijgen van investeerders. Als gevolg hiervan is het doel van het bedrijf om te groeien in marktwaarde, winst te maken, met als resultaat een beursgang of verkoop.

⁵⁵ Telekommunisten worden daarom soms ook wel venture communisten genoemd.

⁵⁶ Interessant is hoe Kleiner zijn eigen totalitaire visie van een betere samenleving paradoxaal voorstelt als een decentraal concept. “Venture communism should not be understood as a proposal for a new kind of society [but as] an organizational form with which to engage in social struggle” (Kleiner, 2010, 25). Het projecten van idee dat andere vormen uitsluit krijgt een risico dat het uitvoeren hiervan competitie en daarmee kapitalisme met zich meebrengt. Het gedecentraliseerde model moet daarom in meervoud bestaan en werken op microniveau.

⁵⁷ In deze opsomming zit een gradatie die wordt toegekend door Kleiner. Zoals eerder beschreven heeft Creative Commons ook niet-copyleft-licenties. De term copyleft is reeds gedefinieerd, maar de door Kleiner bedachte copyleftlicentie nog niet. De Peer Production License is een voorbeeld van de copyleftlicentie welke volgens Kleiner enige is met revolutionaire potentie. “Under a copyleft license a worker-owned printing cooperative could

(ibid., 44) te gebruiken. Daarin sluit Kleiner met zijn peer production aan bij Benkler, die hij ook vol lof beschrijft in zijn manifest.⁵⁸ Maar hij zet met zijn venture communism nog een stap verder. “For peer production to have any effect [...] it has to operate within the context of an overall system of goods and services, where the physical [and virtual] means of production are both available in the commons” (ibid., 21). Met dit statement impliceert hij dat men aan de grote economische machtsstructuur kan ontkomen. Hierbij zijn de kernwaarden voornamelijk zelfredzaamheid, decentralisatie en samenwerking.

De nuance tussen free software en open source laat zien hoe deze machtsstructuur naast het strijden tegen een gesloten maatschappij ook onderhevig aan weer andere machtsstructuren zoals die van het kapitalisme. Zo staat het hiërarchische GNU-project van Stallman tegenover het decentrale karakter van Linux, maar vechten de Telekommunisten op hun beurt tegen wat zij het kapitalistische karakter van Linux noemen. Hier is een strijd om kennis en waarheid gaande dat getuigt van pogingen om tegenmacht te creëren.

In de voorafgaande drie deelparagrafen zijn termen beschreven die alle behoren tot het open source discours. Ze refereren naar de genealogie van de free softwarebeweging of gebruiken initiatieven zoals GNU/Linux om een fenomeen uit te leggen. Bij Lessig en de free culturebeweging nam dit een vorm aan van vrije productie van culturele werken. Benkler plaatste dit met de term peer production in een kader van nieuwe organisatie van informatie-, cultuur- en kennisproductie. Kleiner zag kans om een wereld te beschrijven zonder sociale klassen en met een nieuw economisch stelsel, eveneens op basis van idealen afkomstig van de free softwarebeweging. Ondanks het feit dat ze vanuit dezelfde open sourcegedachte opereren, hebben ze afwijkende kernwaarden die ze centraal stellen.

Open source everything

Er zijn ook veel initiatieven die specifiek de term open source gebruiken. Stallman staat zoals te verwachten, vooraan om deze ontwikkeling als onzinnig en verkeerd te bestempelen: “The term ‘open source’ has been further stretched by its application to other activities, such as government, education, and science, where there is no such thing as source code, and where criteria for software licensing are simply not pertinent” (Stallman, 2002, 85-86). Thomas Goetz schrijft in het artikel “Open Source Everywhere” hoe men vaak beroep doet op de term open source. Vanwege de korte levensduur is het gemakkelijk om iets te snel open source te noemen (Goetz, 2003, z.p.). In het artikel dat hij schreef voor het populaire *Wired* magazine – dat vaak een ongeremd enthousiasme voor nieuwe technologieën bezit – toont hij zelf al hoe dit proces werkt. Hij betoogt op welke manier historische principes van open source zijn te ontdekken.

be free to reproduce, distribute, and modify the common stock as they like, but a privately owned publishing company would be prevented from having free access” (Kleiner, 2007, z.p.). De copyfarleft-licentie kan volgens Kleiner mogelijk maken dat met commons geld wordt verdiend zonder dat er mensen profiteren van exploitatie van arbeid.

⁵⁸ Een extern uitsluitingsmechanisme komt tot uiting wanneer Kleiner beschrijft waarom hij de term van Benkler wil verbeteren: “We have found Benkler standing on his head, and we will need to redefine peer production to put his head above his feet again” (Kleiner, 2010, 21).

“Dust off your Isaac Newton and you'll recognize the same ideals of sharing scientific methods and results in the late 1600s (dig deeper and you can follow the vein all the way back to Ptolemy, circa AD 150). [...] Or read its roots, as many have, in the creation of the Oxford English Dictionary, the 19th-century project where a network of far-flung etymologists built the world's greatest dictionary by mail. Or trace its outline in the Human Genome Project, the distributed gene-mapping effort that began just a year before Torvalds planted the seeds of his OS.” (ibid., z.p.)

Goetz categoriseert het Human Genome Project als een van de ‘eerdere open source projecten’, terwijl op de officiële site van het project het woord open source nooit genoemd wordt. Door deze term te gebruiken werkt hij mee aan de ondersteuning van het open source discours en rekt hij het domein op, zodat veel commentaar in de vorm van andere initiatieven en manifesten onder dezelfde discursieve formatie lijken te vallen. Goetz beschrijft dat de idealen van open source in zijn opinie voornamelijk liggen in termen van samenwerken en openheid waardoor vrijwel alles dat iets te maken heeft met kennisdeling rijmt met zijn betekenis van open source.

Dat de term open source graag gebruikt wordt, staat buiten kijf. Open source leent zich voor populaire discourses en enthousiasmerende toekomstvisies. Zo noemt Medialab SETUP open source ‘sexy’. Op hun website party.setup.nl over het thema open source ‘citeren’ ze Linus Torvalds: “The Future is Open Source Everything”.⁵⁹ In het artikel “The GitHub Revolution: Why We’re All in Open Source Now” wordt beschreven hoe een platform voor open source nu dient voor uiteenlopende projecten uit andere domeinen met een open source sausje: “GitHub was intended to be an open software collaboration platform, but it’s become a platform for much, much more than code. It’s now being used by artists, builders, home owners, everyone in between, entire companies ... and cities” (Rogers, 2013, z.p.). Rogers vindt dat GitHub voor een generatie- of cultuurkloof heeft gezorgd tussen het vroegere grote projecten open source en het nieuwere amateuristische open source-generatie. “GitHub [...] is doing to open source what the internet did to the publishing industry – it removed the organizational cost of organizing, consuming and publishing, but for code instead of information” (Rogers, 2012, z.p.). Hij impliceert daarmee de radicale opvatting dat het platform de reden is voor een ander gedrag van mensen. Maar Rogers’ beschrijving van de wildgroei van – voornamelijk amateuristische – open source projecten kenmerkt wel het karakter van het open source discours; een snelgroeiend populair fenomeen. De veelvuldige verspreiding van open source projecten toont een extensieve vermenigvuldiging van het open source discours. Het domein van open source wordt vergroot door de initiatieven die men opzet onder het label open source.

We zien dat de diversiteit van open source-initiatieven erg groot is. De strijd tussen de discursieve formaties van free software en open source wijst daar op. Ook bij de termen free culture en peer production bleken dezelfde

⁵⁹ Dit citaat wordt vaak aangehaald door voorstanders van open source. Tot PhD-student Lev Lafayette zich afvroeg waar deze quote eigenlijk vandaan kwam vanwege het gebrek aan een originele bron, stond deze quote ook op de Engelstalige open source Wikipedia-pagina (Lafayette, 2013, z.p.). Lafayette zocht contact met Torvalds die aangaf dat hij het best luchthartig gezegd kan hebben, maar na het overdenken van de achterliggende gedachte zei hij “that *really* doesn't sound like something I would say” (Torvalds geciteerd in ibid.).

betekenissen initiatieven te genereren in een ander domein waarmee het domein vergrootte van software-ontwikkeling naar respectievelijk culturele werken en productiviteit in het algemeen. In de volgende paragraaf analyseer ik een selectie uit het open source discours om het wijdverspreide domein van open source te tonen en te bekijken welke betekenissen hierin naar voren komen. Dat geeft de mogelijkheid deze projecten – met of zonder eigen discursieve formatie – te positioneren binnen de cartografie.

Design

Open Source Design of Open Source Hardware (OSHW) is de term die zich richt op tastbare ‘artefacten’ in plaats van de broncode van technologie: “hardware whose design is made publicly available so that anyone can study, modify, distribute, make, and sell the design or hardware based on that design”⁶⁰. De voorbeelden van deze toepassing van open source in dit specifieke domein lopen uiteen van een klein computerplatform zoals de Arduino⁶¹ tot een zelf te bouwen 3D printer van Nederlandse bodem: de Ultimaker. “Open source hardware gives people the freedom to control their technology while sharing knowledge and encouraging commerce through the open exchange of designs” (ibid.). De oorspronkelijke documenten die voorafgaan aan deze term en stroming zijn gecreëerd op de website van Freedom Defined, initiatiefnemers van de Free Cultural Works Definition.

De kernwaarden die worden toegekend aan deze versie van open source zien we voornamelijk terug in het Do-It-Yourself-element dat veel projecten terugkomt en centraal staat bij de ‘maker movement’. Dale Dougherty bedacht deze term, als mede-oprichter van O’Reilly Media gaf hij in 2005 het eerste tijdschrift *Make* uit was hij in 2006 betrokken bij het opzetten van Makerspace communities en de Maker Faire samen met Tim O’Reilly.⁶² In “The Makers Mindset” legt Dougherty uit dat volgens hem de behoefte is ontstaan vanuit *experimental play*, spelenderwijs nieuwe technologie te leren begrijpen wat de maker movement tot een bron van innovatie maakt maar ook een sociale beweging (Dougherty, z.d.). “The Maker Movement [...] has also become a social movement that includes all kinds of making and all kinds of makers, connecting

⁶⁰ Open Source Hardware Association. z.d. “Definition” *Open Source Hardware Association* <http://www.oshwa.org/definition/>.

⁶¹ Het team van de Arduino toont een in feite combinatie van het ethisch-principiële discours en het efficiënt-economisch discours, een herhaling van wat in paragraaf 2.1 en 2.2 is beschreven: “Cuartielles [...] describes himself as a left-leaning academic who’s less interested in making money than in inspiring creativity and having his invention used widely. [...] Banzi [...] is more of a canny businessman; [...] he suspected that if Arduino were open, it would inspire more interest and more free publicity than a piece of proprietary, closed hardware. What’s more, excited geeks would hack it and—like Linux fans—contact the Arduino team to offer improvements. They would capitalize on this free work, and every generation of the board would get better” (Thompson, 2008, z.p.).

⁶² Chris Anderson, tot voorkort redacteur van *Wired* en auteur van het populaire boek *The Long Tail* schreef kortgeleden *Makers* waarin de maker movement wordt aangekondigd als de nieuwe industriële revolutie in de vorm van fysieke goederen die met een digitaal innovatiemodel op een bottom-up manier geproduceerd worden (Anderson, 2013). Tim O’Reilly voert een strategie uit zoals hij deed bij open source en het internet, door de ontwikkelaar van Apple’s iPhone te beschrijven als onderdeel van de maker movement in een interview met *Wired*: “the maker movement is also about new possibilities of hardware, like putting multitouch screens on phones for the first time. Makers like Jeff Han at NYU were doing that. So you can say that the first great product to come out of the maker movement is Apple’s iPhone” (Levy, 2012, z.p.).

to the past as well as changing how we look at the future” (ibid., z.p.). De aard die Dougherty formuleert hij als volgt: “makers are seeking an alternative to being regarded as consumers, rejecting the idea that you are defined by what you buy. Instead, makers have a sense of what they can do and what they can learn to do” (ibid.).

In het artikel “DIY-Robotics: The Rise of Open Source Hardware” wordt beschreven hoe “robotics enthusiasts and do-it-yourself types [...] are utilizing a new generation of open source hardware platforms and rapid fabrication tools” (Singel, 2008, z.p.). Volgens Singel kwam de “hardware-hacking” trend voornamelijk tot uiting in O'Reilly's *Make* tijdschrift en de succesvolle Maker Faires. Op de georganiseerde bijeenkomsten zoals de Maker Faire kunnen aanhangers van Open Source Design zich verzamelen en worden de nieuwste projecten getoond. “Geeks, accustomed to being able to use and modify open source software like Linux without restriction, are adopting the same attitude with respect to consumer electronics devices, whether those devices are freely hackable, [...] or more locked down” (ibid.). Inmiddels zien we hoe ook anderen meedoen met dit fenomeen op hun eigen manier. Op de laatste Maker Faire presenteren diverse initiatieven zich onder de naam Open Source Design of Hardware met een dubbele agenda, zoals de ‘Google Glass, Hands On’-sessie, terwijl Google Entrepreneurs het evenement ook financieel sponsort (*Maker Faire*, 2013). Natuurlijk is Google ook geïnteresseerd in innovatie en het maken van nieuwe producten door de maker movement. Maar tegelijkertijd is het verkopen van Google producten zoals de Google Glass het hoofddoel van dit bedrijf dat zich juist weer richt op de consumenten die hun identiteit ontleen aan hun gadgets een subjectpositie die de makers volgens Dougherty niet willen zijn.

De OSHW idealen komen volledig tot hun recht in het ‘Open Source Ecology’-initiatief. Dit is een netwerk van boeren, engineers en fans dat verantwoordelijk is voor de ‘Global Village Construction Set’ – een bouw pakket om een volledig zelfvoorzienend dorp te bouwen met handleidingen en instructies van ongeveer vijftig machines. De praktijk bestaat uit het zelf in elkaar knutselen van een kit waarvan de bouwtekeningen openbaar zijn gemaakt, zodat via een decentraal netwerk iedereen een modern dorp kan bouwen⁶³. De kernwaarde van een bottom-up decentraal netwerk, een ideaal dat we ook al bij het peer production zagen, zien we terugkomen in idealen die opstaan tegen grote machtsstructuren die aanwezig zijn in onze maatschappij.

Democratie

Zo wordt er op een abstracter niveau gesproken over open source democracy. Douglas Rushkoff noemt deze term in het gelijknamige boek waarin hij zich afvraagt hoe online communicatie via het interactieve medium internet offline politiek kan veranderen. “I am to demonstrate how a growing willingness to engage with the underlying code of the democratic process could eventually manifest in a widespread call for revisions to our legal, economic and political structures on an unprecedented scale” (Rushkoff, 2004, 36). Volgens Rushkoff is er een besef ontstaan dat men een bepaalde controle kan uitoefenen op zijn omgeving. Hij neemt hardware als metafoor voor structuren die niet te

⁶³ Open Source Ecology. z.d. “About” *Open Source Ecology*
<http://opensourceecology.org/about.php>.

modificeren zouden zijn. “One of the most widespread realizations accompanying the current renaissance is that a lot of what has been taken for granted as 'hardware' is, in fact, 'software' capable of being reprogrammed” (ibid., 33). De insteek van de mediatheoreticus is voornamelijk gebaseerd op de politiek en maatschappelijke kant.

Maar niet alleen democratie zou op een open source manier beter worden. Rushkoff richt zijn pijlen ook op de gevestigde machtsstructuren zoals de centrale banken in zijn dissertatie “Monopoly Moneys” aan de Universiteit Utrecht. Hierin omschrijft hij de vroegere valuta voordat er een centraal systeem van banken kwam zoals “peer-to-peer, bazaar of a marketplace” en “open-source style currencies” (Rushkoff, 2012, 196). In het boek *The Future of Money*, waar Rushkoff naar refereert, beschrijft Bernard Lietaer hoe de wereld zich op dit moment bevindt in het begin van een onomkeerbaar veranderingsproces in ons monetair systeem en maatschappij. Lietaer refereert overigens niet letterlijk naar open source of free softwarebewegingen. Lietaer steunt op praktijkvoorbeelden waaronder “1,900 local communities in the world, including over a hundred in the US, are now issuing their own currency, independently from the national money system” (Lietaer, 2001, z.p.). Dit komt terug in initiatieven als de Amerikaanse ShireSilver uit New Hampshire en Berkshare uit Massachusetts maar ook de Nederlandse Makkies uit Rotterdam. Deze open source valuta zijn voornamelijk gebaseerd op het idee van zelfredzaamheid dat een argument is in Stallmans discursieve formatie en community dat juist in vanuit het pragmatische discours een grote rol speelt. Anders dan Rushkoffs en Lietaers filosofische beschrijvingen maken deze initiatieven deze betekenis van open source zeer concreet in het domein van de overheid.

Beth Noveck was lid van de Amerikaanse regering en verantwoordelijk voor de ontwikkeling van een ‘open government’. In juni 2012 hield ze een TED-talk met de titel “Demand an open source government” (TED, 2012). In haar verhaal legt ze geen direct verband met de open source software, maar ziet ze een mogelijkheid voor een ‘businessmodel’ voor overheden gebaseerd op openheid. Het economisch gewin en baancreatie zijn volgens haar de voordelen van en daarom een goede reden voor een open innovatie methode. Ze schept een duidelijk profiel van de ideale toekomst hiervan:

“The superpower is going to be the one who can successfully combine the hierarchy of institution [...] with the diversity and pulse heading life and the chaos and excitement of networks, all of us working together, build these new innovations on top off our insitutions to engage in the practice of governments.” (TED, 2012)

Novecks gebruik van de term open source in vergelijking met Rushkoff toont hoe binnen het discours van open source heel andere belangen kunnen liggen. Noveck wil met behulp van open source kernwaarde samenwerking met een non-hierarchische structuur op een paradoxale manier juist de hierarchische structuren van de overheid ondersteunen. Rushkoff ziet open source als een manier van denken waarmee deze machtsstructuren gedecentraliseerd worden en de mensen zelf meer controle krijgen.

Drugs Discovery, Crime Solving, Intelligence

In het domein van biomedisch onderzoek bestaat de term Open Source Drugs Discovery. In 2004 startte The Tropical Disease Initiative een beweging die opereert vanuit de organisatie The Synaptic Leap die de beweging definieert als Open Source Biomedical Research. De methodes van open source zijn in zes wetten samengevat voor biomedisch onderzoek van een aantal tropische ziektes. "The very fact that there's no profit incentive to research these diseases makes them perfect candidates for open source style research" (Taylor, 2006, z.p.). Door de groep Open Wet Ware wordt dit omschreven als "an effort to promote the sharing of information, know-how, and wisdom among researchers and groups who are working in biology & biological engineering".⁶⁴ In dit domein van het open source discours staan het interdisciplinair samenwerken aan projecten en het delen van kennis centraal met het verlangen nieuwe medicatie te kunnen uitvinden voor ziektes.

De website Open Source Crime Solving is een goed voorbeeld van het gebruik van de term open source in een compleet ander domein. Dit initiatief is gericht op het inzetten van burgers voor het oplossen van vermissingen en ongeïdentificeerde lichamen.⁶⁵ Hierbij worden alle data en informatie online gezet en kan iedereen de FBI meehelpen aan nog onopgeloste zaken. Nu heeft dit initiatief de naam open source gekregen van Thomas Goetz in "Open Source Everywhere", maar ook voor soortgelijke projecten wordt het open source label gebruikt. Zoals journalist Richard Chang het artikel van *The New York Times* "It Takes a Cyber Village to Catch an Auto Thief" allerhande projecten waarbij het publiek op internet een slachtoffer helpt, beschrijft als "what might be called open-source crime solving" (Chang, 2008, z.p.). In dit soort initiatieven gaat het voornamelijk over de transparantie van projecten, waarbij deze transparantie in verschillende vormen kan bestaan. Vaker worden dit soort initiatieven gecategoriseerd onder de term *crowdsourcing* en ligt hierbij de nadruk op het verschil tussen open source en crowdsourcing.

De term crowdsourcing is een nieuw begrip dat zijn plaats vindt in het open source discours. Bij crowdsourcing worden de inspanningen geleverd door het publiek, maar zijn de resultaten voor degene die het initiatief heeft opgezet. De naamgever Jeff Howe noemt het ook wel een "cheap pool of labor" (Howe, 2006, z.p.). Het woord is een samenvoeging van de term 'outsourcing' en 'crowd' en is volgens Howe in feite "the application of Open Source principles to fields outside of software"⁶⁶(ibid.). Op dat argument komt vanuit de discursieve formatie van open source vaak kritiek, zoals in deze blogpost van Simon Phipps, huidige president van het OSI "Open source is not the same as crowdsourcing because open source community members are stakeholders whereas crowdsourcers get less than sharecroppers" (Phipps, 2010, z.p.). Naast deze term is er ook een andere term die soms wordt vermengd, verwisseld of juist strikt gescheiden van het fenomeen open source. Deze komt onder andere tot uiting wanneer we kijken in het domein van informatie.

⁶⁴ Open Wet Ware. 2009. "Main Page" *Open Wet Ware* 3 maart.
http://openwetware.org/wiki/Main_Page.

⁶⁵ The Doe Network. z.d. "Open Source Crime Solving" *The Doe Network*.
<http://www.doenetwork.org/>

⁶⁶ Crowdsourcing. z.d. "Crowdsourcing: a definition" *Crowdsourcing*.
<http://www.crowdsourcing.com/>

In het domein van data- en informatieverwerking wordt de term Open Source Intelligence (OS-INT) gebruikt. Robert Steele, oud CIA-analist bedacht de term die staat voor de geheime dienst en bedoelde hiermee informatie die vergaard is van publieke bronnen, zoals wetenschappelijke artikelen, kranten en telefoonboeken (Steele, 2007).⁶⁷ Het gaat hier dus om een letterlijk gebruik van de woorden open source: open bronnen, Steele maakt in eerste instantie geen verwijzing naar de open sourcebeweging. Maar mediawetenschappers Felix Stalder en Jerry Hirsch gebruiken dezelfde term als methode om informatie te vergaren en analyseren volgens open source principes (Stalder & Hirsch, 2002, z.p.). Deze door de open sourcebeweging ontwikkelde “collaborative principles” zijn volgens Stalder en Hirsch: “peer review, reputation- rather than sanctions-based authority, the free sharing of products, and flexible levels of involvement and responsibility” (ibid.). Het domein van OS-INT is ontstaan uit veel onafhankelijke projecten, zoals de auteurs bijvoorbeeld Wikipedia⁶⁸ scharen. In hun artikel “Open Source Intelligence” stellen ze dat open sourcepraktijken hebben bewezen dat “these principles are a sound basis for the development of high-end content that can compete with the products produced by a commodity-oriented control structures” (ibid.). In de bewoordingen van Steele komt voornamelijk naar voren op welke manier transparantie centraal staat. Stalder en Hirsch gebruiken dezelfde term voor het beschrijven van de Bazaar zoals Raymond deed in “The Cathedral and The Bazaar”. In dit domein gaat de inhoudelijke betekenis bij Steele eerder naar de term *open data* en *open content* dan open source. Deze termen staan centraal bij de discipline van en initiatieven door de OpenKnowledge Foundation.⁶⁹

Alle bovenstaande initiatieven die ik kort heb beschreven hebben een gemene deler. Ze dragen de open-source gedachte in zich en verspreiden deze manier van spreken naar andere domeinen waar dit nog niet aanwezig was. Het open source discours wordt hierdoor sterker, niet alleen maar door de herhaling van bepaalde open source principes zoals die in de FSD of OSI zijn opgesteld. Juist ook de modificatie zorgt ervoor dat ‘open source-achtige’ ideeën hun betekenis krijgen in andere sectoren.

⁶⁷ In het boek *The Open Source Everything Manifesto* beschrijft Steele “the transition from top-down secret command and control to a world of bottom-up, consensual, collective decision-making as a means to solve the major crises facing our world today” (North Atlantic Books, z.d.). De introductie illustreert een enthousiaste en optimistische toon van het boek: “only a restoration of open-source culture, and all that enables across the full spectrum of open-source possibilities, can allow humanity to harness the distributed intelligence of the collective and create the equivalent of heaven on Earth – in other words, a world that works for all” (Steele, 2012).

⁶⁸ Wikipedia is zoals Stalder en Hirsch beschrijven een spin-off van Nupedia (GNU en ‘encyclopedia’), dat was geïnspireerd op en ook gesteund door Richard Stallman. “However, apart from being published under an open license, Nupedia’s structure is similar to the traditional editorial process” (Stalder & Hirsch, 2007). Het project had net zoals het GNU-project een hiërarchische stijl die doet denken aan wat Raymond de ‘Cathedral’ noemt. Inmiddels is er – net zoals Raymond de hiërarchische structuur van het GNU-project niet wilde associëren met de voordelen van open source – kritiek op de praktische logge werking van Wikipedia dat wanneer men echt iets veranderd wil krijgen op een pagina het soms ook niet lukt om deze wijziging echt door te voeren.

⁶⁹ Open Knowledge Foundation. z.d. “About Us” *Open Knowledge Foundation* <http://okfn.org/about/>.

In dit kernhoofdstuk heb ik een Foucauldiaanse discoursanalyse uitgevoerd op diverse gedaantes van de open source-gedachte. In het begin van dit hoofdstuk stond daarbij de discursieve formatie van free software centraal met zijn subjectposities, kennis en vertooggemeenschap die door de FSF en Stallman werden gecreëerd en gemobiliseerd. Vervolgens liet ik zien hoe andere discursieve formaties, zoals die van het technisch-pragmatische Linux en het erop volgende economisch-efficiënte open source ontstonden en daarbij hun eigen subjectposities creëerden. In de laatste paragraaf verbreedde ik mijn reikwijdte van deze scriptie van de software-ontwikkeling naar andere sectoren. Hierin beschreef ik de betekenissen die werden gekoppeld aan de termen free software en open source in uiteenlopende andere domeinen. Zo kon ik de werking van de procedure van het commentaar aantonen en de aanwezigheid van het open source discours in instituties, manifesten buiten de sector van de software-ontwikkeling, breed verspreidt naar allerhande domeinen.

In het volgende hoofdstuk staat de cartografie centraal. Eerst kijk ik naar het gezamenlijke verlangen dat het open source discours beheerst. Daarna beschrijf ik concreet de aangetoonde tegenstellingen binnen het open source discours in de cartografie. Daarmee kan ik een conclusie trekken over hoe diverse betekenissen en waarheidsregimes te positioneren zijn tegenover elkaar en welke verschillende machtsvormen aanwezig zijn.

3 Welkom bij het open leger: de arena

Als we *the voices of the open source revolution* mogen geloven, dan stuift onze hedendaagse maatschappij recht op een epistemologische breuk af. Door een nieuwe techniek, het internet, is de manier waarop we denken en doen veranderd. Van een individualistische maatschappij zijn we op weg naar een paradigma van decentralisatie, community, collaboratie en transparantie. We kunnen onze technologische vrijheid waarborgen (free software), nog betere softwareproducten maken (open source), oneindig veel culturele werken produceren (free culture) met gedeeltelijke of zonder enige vorm van eigendom (peer production). Er zijn zelfs mogelijkheden voor een industrieel productieproces dat is gebaseerd op het omvormen van winst tot het werken voor sociale waarde, zonder dat er een centrale regering nodig is en iemand iets te kort komt (venture communism). Al deze idealen hebben hun plaats gevonden of ingenomen binnen het open source discours. Maar het gaat verder, want er worden op dit moment al veel culturele werken gelicentieerd met Creative Commons-licentie en zijn een hoop producten op de markt onder het label open source design. Daarnaast wordt er in kleine communities met open source money betaald en op diverse plekken in de wereld en op het internet worden nieuwe medicijnen ontdekt, misdrijven opgelost en informatie verwerkt op de open source manier.

Bovenstaand zijn alle zowel een product als een onderdeel van een groot kleurrijk strijdtoneel: het open source discours. Achter deze utopieën en initiatieven verschuilt zich een complexe machtsstrijd. In deze scriptie stond de hoofdvraag centraal: 'Hoe zijn de verschillende kernwaarden van open source te typeren en te positioneren tegenover elkaar en welke waarheidsregimes zijn hieraan verbonden?' Om tot een antwoord te komen op deze vraag heb ik gekeken naar de genealogie van free software en open source en met behulp van de theorie van de Foucauldiaanse discoursanalyse verschillende discursieve formaties en subjectposities uitgelicht.

Tijdens mijn stage bij Medialab SETUP had ik een interview met een open source-aanhanger die ons gesprek afsloot met de zin "Nou, welkom bij het open leger". Deze bewoording geeft goed aan welke identiteit er in het open source discours aanwezig is. De mobilisatie van een vertooggemeenschap welke spreekt volgens de regels van het open source discours maakt zich als één man sterk voor een verlangen naar een ander soort macht. De hegemoniale macht ontmoet in dit gezelschap een opponent. Machtseffecten van deze heersende macht zijn overal te zien in onze maatschappij. In het rechtssysteem zijn wetten opgenomen die bescherming kunnen bieden aan auteurs en hun werk en er zijn instituties die zich bezighouden met het innen van licentiekosten. Artiesten zijn rijk geworden met slechts één liedje en bedrijven groot door hun software mee te leveren met de eerste personal computers en ook rechtszaken over patent- of auteursrechten zijn niet ongewoon. Hierin zien we subjectposities die een identiteit met zich meedragen van die artiesten en de softwaremagnaten. De hegemoniale macht zit in instituties maar is net zo goed aanwezig in kennis, waarheid en de manier waarop mensen spreken of men zich gedraagt. Niet alleen de rechtsregels zijn doordrenkt van een discours, ook materiële,

economische en technische factoren dragen uit wat de norm is. Dat maakt dat voor veel mensen eigendom – en de exploitatie daarvan – een doodnormale gang van zaken is.

Maar dat ‘normale’ is een norm dat voortkomt uit een bepaalde discursieve formatie zoals Foucault in zijn theorie postuleert. In deze scriptie is bekeken hoe een andere norm, ander discours zich verzet tegen deze ‘suprematie’ die in zo veel onderdelen van onze maatschappij aanwezig is. Dat is het open source discours. Hoewel ik in deze conclusie voornamelijk terugkom op de nuances en verschillen binnen dit discours is het evident om eerst ook terug te recapitulieren hoe het zich juist probeert op te stellen als één ‘countermacht’. Het twitteraccount ‘Open Source Way’ en de website opensource.com met de slogan ‘open source is changing the world: join the movement’, toont die vastberadenheid en het enthousiasme dat op het eerste gezicht zo karakteristiek is voor het open source discours.

De scheidingslijn die is getrokken met de creatie van subjectposities toont hoe beide discourses van elkaar verschillen en zijn vanuit een Foucauldiaans kader te typeren als machtheffingen. Door middel van het analyseren van de manier van spreken die heerst in het discours van de hegemoniale macht en in het discours van de countermacht is het mogelijk om deze machtheffingen aan te tonen. Deze wij/zij-configuratie kwam in deze scriptie aan het licht bij Stallmans GNU-project tegen Unix. De subjectposities van de gevangene en de vrijgemaakte die het free software discours creëert zien we terug in de metafoor van een stad die door ‘ons’ verdedigd moet worden tegen ‘hen’. De scheidingslijn is aanwezig in tegenstellingen GNU en Unix, maar ook in de manier van spreken zoals gezien bij de termen *secure boot* en *tivoization* tonen dezelfde wij/zij-configuratie. De subjectposities van gebruiker versus gebruiker-ontwikkelaar zijn nog een voorbeeld van de verschillende manieren van spreken die een identiteit creëren en daarmee een machtsvorm zijn.

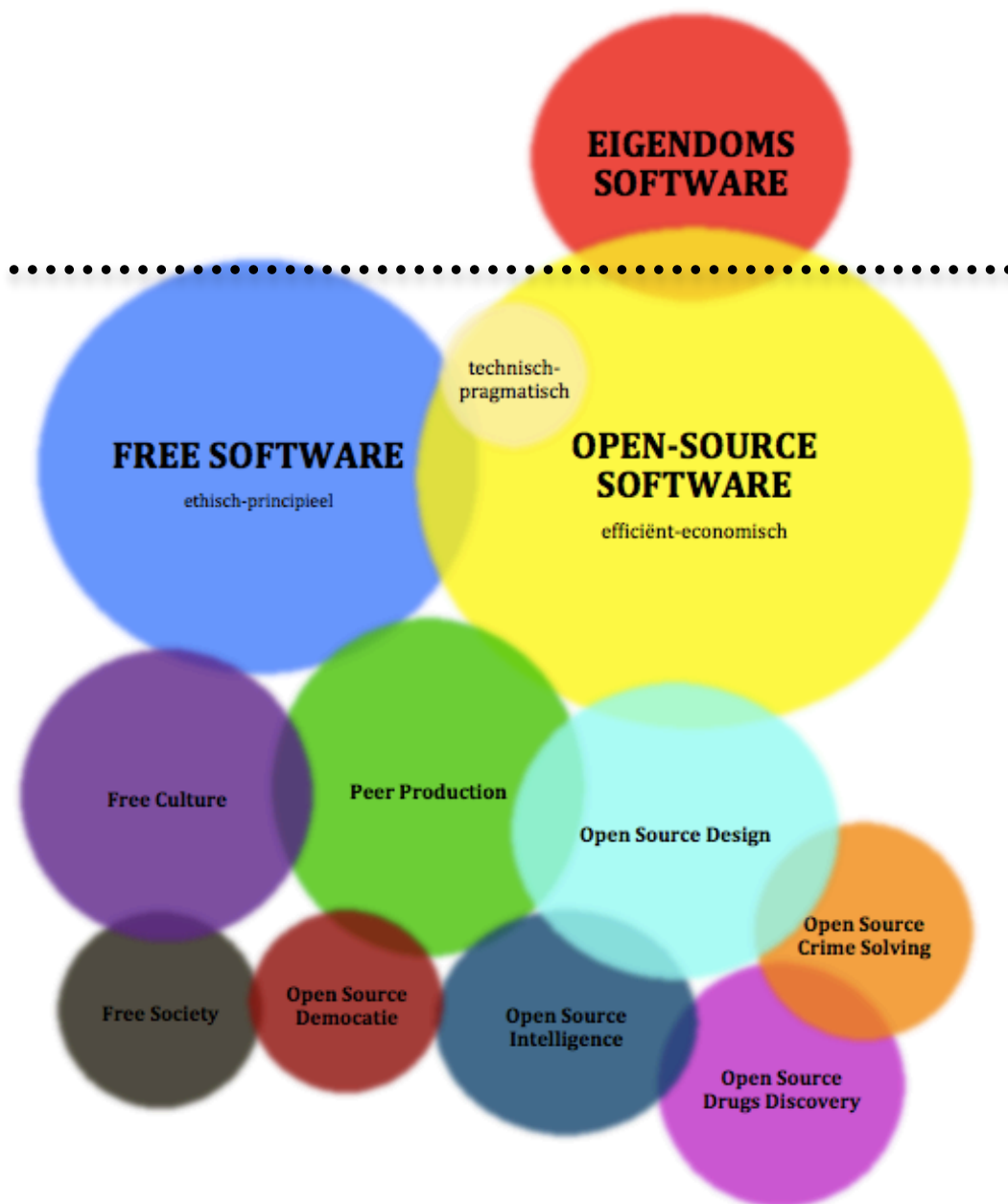
In de creatie van de subjectposities *pirate* en *neighbor* zien we hoe twee discursieve formaties een andere waarheid en norm hanteren. Wanneer het gaat om de vier vrijheden zoals opgesteld in de FSD spreekt het discours van eigendomssoftware over aantoonbaar illegaal en zeer ongewenst handelen, in tegenstelling tot het free software discours dat dit als natuurlijk, ethisch juist en essentieel voor iedereen beschrijft. De vertooggemeenschap die gemobiliseerd is door eigendomssoftwareproducenten criminaliseren hiermee personen die op een andere manier doen en spreken over software(gebruik). Andersom doet het free software discours dit ook door te zeggen dat eigendomssoftwareproducenten en -ontwikkelaars zichzelf en anderen weerhouden zich te gedragen als vrienden. Door het gebruik van de copyleftmethode – dat op zich nog een aantoonbaar onderscheid is tussen de hegemoniale macht en de countermacht – heeft het open source discours een troef in handen waarmee ook zij het rechtssysteem kunnen gebruiken ter versterking van hun norm. In dit detail zien we hoe de disciplinaire macht en soevereine macht naast elkaar bestaan.

Het karakter van open source dat het open source discours tot één domein maakt is te typeren als het delen van kennis in een publiek domein. Dit verzet tegen eigendomssoftwareproducenten of de handeling waarbij eigendom wordt geëxploiteerd lijkt eensgezind en is wellicht te beschouwen als een

countermacht – het heeft zonder twijfel de pretentie dat te zijn. Maar zo zwart-wit is het niet te beschrijven. De complexiteit die hier speelt heeft veel verschillende kleuren nodig.

Een kleurrijk tafereel

Mijn hypothese was dat het open source discours een ambivalent containerbegrip is en diverse waarden representeert die voortkomen uit verschillende verlangens. Deze hypothese stelde ik op vanuit mijn ervaring opgedaan in een onderzoek naar kernwaarden van open source voor het medialab SETUP. Op grond van mijn analyse kan ik deze hypothese gedeeltelijk aannemen. Figuur 2 is een visualisatie van het open source discours dat zich tracht te onderscheiden van eigendomssoftware maar tegelijkertijd uiteenvalt in contrasterende eenheden, waar ook het discours van eigendomssoftwareproducenten weer deels een plek inneemt.

Figuur 2

Natuurlijk kan de complexiteit van open source discours gezien vanuit een eveneens gecompliceerd Foucauldiaans kader nooit volledig gevangen worden in een visualisatie. Toch maakt een dergelijk figuur in een oogopslag duidelijk wat deze scriptie in grote lijnen heeft aangetoond. De stippellijn en de vage omlijnningen van de cirkels geven aan hoe niets in dit veld per definitie een harde grens is en er geen sprake is van een afgesloten systeem waardoor de macht circuleert. De contrasterende kleuren geven aan hoe er verschillende machtsvormen zijn ontstaan door de creatie van subjectposities en discursieve formaties. Het illustreert het open source discours als een sterk gedifferentieerde countermacht die werkt tegen de hegemoniale macht.

Het uiteengevallen open source discours kan in grofweg drie discursieve formaties verdeeld worden. De eerste is het ethisch-principiële discours waarin de discipline van free software geconstrueerd is met de FSF en Stallman die de subjectpositie van voorman belichaamt. In de eerste paragraaf van het kernhoofdstuk is de genealogie van de term free software beschreven en staan de vier essentiële vrijheden zoals opgesteld in de FSD centraal. Door het opstellen van een dergelijke definitie en de formatie van een vertooggemeenschap is er vorm gegeven aan een duidelijke norm met betrekking op vrijheid van de 'gebruiker-ontwikkelaar'. Vrijheid om software te kunnen bestuderen, modificeren en herdistribueren wordt aangeduid als een onmisbare eigenschap en toont het zeer normatieve karakter van dit discours. Het feit dat de term open source niet geaccepteerd wordt toont al een eerste scheidingslijn binnen het 'open source discours'. Het deontologische karakter van deze discursieve formatie wordt sterk benadrukt door het openlijk en herhaaldelijk afkeuren van alles wat afwijkt van de opgestelde definitie of manier van spreken. De vertooggemeenschap die gemobiliseerd is met deze manier van spreken leert zelf en onderwijst anderen wat volgens het ethisch-principiële discours de enige juiste vorm van software is. Het bijna religieuze karakter wat de manier van spreken uitdraagt illustreert hoe de free softwarebeweging sterk lijkt op een doctrine.

Deze eigenschap wordt door anderen benadrukt en afgewezen op basis van die sterke wij/zij-configuratie en heeft een andere discursieve formaties doen ontstaan. Deze nieuwe discursieve formaties krijgen naarmate de tweede paragraaf van het kernhoofdstuk aanbreekt steeds meer vorm. De tweede en derde formaties die zich op deze manier onderscheiden binnen 'het open source discours' zijn de technisch-pragmatische en het efficiënt-economische discursieve formatie waarin respectievelijk Torvalds en Raymond de subjectpositie van voorman of toevallige revolutionair bekleden. De norm die binnen dit discours heerst is gericht op de praktijk en veel minder op ethiek en principes. Bij deze discursieve formatie hoort de subjectpositie van een modern, neoliberal subject met zakelijk inzicht en recht op maximalisatie van het eigen gewin en gemak. Torvalds toont met zijn manier van spreken hoe er op een ander temporeel niveau sprake is van een *épistèmè*. Een jongere generatie die is opgegroeid met eigendomssoftware heeft een veel minder sterk verlangen naar en binding met vrije software.

Een andere manier om zich te onderscheiden van de andere discursieve formatie vinden we terug in een extern uitsluitingsmechanisme van Foucault 'het woord van de krankzinnige' noemt. Stallman wordt neergezet als een goeroe, gekke man en fanaticus waarmee zijn woorden minder waarde krijgen. Andersom

wordt Raymond bestempeld als 'geek with a gun' en spreekt Stallman over hem als 'the crazy guy from Boston'. Maar niet alleen op deze persoonlijke manier wordt er een scheidingslijn getrokken tussen de termen free software en open source. Free software wordt vaak geassocieerd met anti-business en anti-kapitalisme, niet alleen door Raymond vanuit het efficiënt-economische discours maar ook door Microsoft van het eigendomssoftware discours. Het is hierin niet zozeer interessant of dat anti-commerciële karakter waar is of niet, het feit dat het een bepaalde waarheid wordt door deze positionering is betekenisgevend. Het toont daarnaast ook in hoeverre die scheidingslijnen in de cartografie zo permeabel zijn. Microsoft zet zich aan de ene kant sterk af tegen free software, maar probeert tegelijkertijd met het Shared Source-initiatief aan te haken bij het open source discours.

Het efficiënt-economische discours toont in vorm veel gelijkenis met het ethisch-principieel discours; er is een idee gedefinieerd tot begrip met de OSD, een stichting opgericht in de vorm van het OSI en een vertooggemeenschap gemobiliseerd waartoe zakelijke types behoren. Dit creëert de subjectpositie van de commerciële software-ontwikkelaar. De niet-inhoudelijke overeenkomsten tussen zowel de ethisch-principiële als efficiënt-economische discursieve formaties vinden we terug in de theorie van Foucault. De interne uitsluitingsmechanismen die bestaan uit commentaar, auteur en discipline zien we in beide discoursen terugkomen. Het idee wordt tot een begrip gemaakt in de vorm van een definitie, waarmee anderen een verhaal kunnen schrijven over een bepaalde waarheid, free software of open source. De discipline is ook in beide discoursen aanwezig omdat beide stichtingen zich ten doel hebben gesteld free software of open source te onderwijzen. Op die manier is er kennis gecreëerd en hoewel die kennis gedeeld wordt tonen de verschillende subjectposities dat dit niet geldt voor de verdeling van macht.

Het commentaar neemt een belangrijke rol in met het oog op open source in andere domeinen. Door de procedure van het commentaar verspreidt een bepaalde werkelijkheid zich. Dit is te herkennen in discussies en teksten die telkens weer de begrippen herhalen of modificeren, maar hoe dan ook een bepaalde manier van spreken verspreiden. Die verspreiding is duidelijk te zien in de laatste paragraaf van het kernhoofdstuk. Vanuit de term free software zagen we in free culture, peer production en de Telekommunisten hoe de sterk normatieve notie van vrijheid deels werd overgenomen en in andere domeinen een betekenis kreeg. Die betekenis werd zoals in de eerder beschreven discursieve formaties geconstrueerd door kenniscreatie en in deze initiatieven gemodificeerd en verspreid waardoor de discursieve formaties steeds sterker worden. Afgeleiden van de term open source zagen we terug in open source design, open source democratie maar ook open source drugs discovery, crime solving en intelligence haken aan bij de vertooggemeenschap van het open source discours. Bij de beschrijving van deze laatste initiatieven zien we een mengvorm ontstaan van open source en andere termen. De termen crowdsourcing en open data of content worden veelvuldig geassocieerd met open source, maar krijgen tegelijkertijd ook veel tegenreacties vanuit het open source discours omdat het niet dezelfde betekenis uitdraagt.

In deze scriptie heb ik de productiviteit van macht een gezicht gegeven. De tegenreacties die ontstaan – juist omdat er machtheffecten zijn – vergroten en

versterken bepaalde normen en waarheid en illustreren op die manier een complex fenomeen. De complexiteit komt samen in de macht zelf waar men lastig een vinger op kan leggen. Met de theorie van Foucault is het mogelijk om de machtheffingen aan te tonen en daarmee in ieder geval dicht in de buurt te komen van deze ongrijpbare macht. Deze analyse heeft zich voornamelijk gebaseerd op het vroege werk van Foucault. In het latere werk van Foucault verandert de filosoof enigszins van richting wanneer het gaat over de termen macht en subjecten. Daarom zou je met dit onderwerp en dezelfde filosoof op een andere manier kunnen kijken naar hoe macht werkt in de wereld van open source. Dit analyse-object is een uiterst geschikt doelwit gebleken, met name vanwege de openheid die inherent is aan de verschillende discourses. Het maakt dat de bron met informatie en kennis over de initiatieven en hun missie bijna onuitputtelijk is. Interessanter is nog om over een paar jaar te kijken naar de verhoudingen die bestaan binnen het open source discours. Zoals in het begin gezegd is dit veld nog sterk in beweging. De maatschappij is nooit af en zal altijd geconstrueerd worden door en doordrenkt zijn met macht. Maar met de werken van Foucault krijgt de academische onderzoeker een uitdagend palet aangereikt waarmee met veel verschillende kleuren de nuances en differentiaties gekenschetst kunnen worden.

Bibliografie

- Anderson, Chris. 2013. *Makers: The New Industrial Revolution*. New York: Crown Publishing Group Business. – dus
- Bauwens, Michel. 2005. “Manifesto: Peer-to-Peer and Human Evolution” *P2P Foundation* 21 mei. <http://p2pfoundation.net/Manifesto>.
- Benkler, Yochai. 2002. “Coase’s Penguin, or, Linux and The Nature of the Firm.” *The Yale Law Journal* 12 maart, Vol 112 (369-446)
- –. 2006. *The Wealth of Networks*. New Haven en Londen: Yale University Press.
- Berry, David. 2008. *Copy, Rip, Burn. The Politics of Copyleft and Open Source*. London: Pluto Press.
- Bhartiya, Swapnil. 2009. “Richard M. Stallman Responds To Linus Torvalds’ Blog.” *EFYTimes* 31 januari. <http://www.efytimes.com/e1/fullnews.asp?edid=31990>.
- Chang, Richard. 2008. “It Takes a Cyber Village to Catch an Auto Thief” *The New York Times* 13 april <http://www.nytimes.com/2008/04/13/automobiles/13STEAL.html?pagewanted=1&r=3>
- Computerweekly. 2011. “Exclusive: Free software guru Richard Stallman on government IT and why he hates the cloud.” *Computerweekly* 8 maart. <http://www.computerweekly.com/news/1280097316/Exclusive-Free-software-guru-Richard-Stallman-on-government-IT-and-why-he-hates-the-cloud>.
- De Folter, Rolf. 1989. *Normaal en Abnormaal, Enkele beschouwingen over het probleem van de normaliteit in het denken van Husserl, Schütz en Foucault*. Groningen: Historische Uitgeverij Groningen.
- Diamond, David. 2003. “The peacemaker: How Linus Torvalds, the man behind Linux, keeps the revolution from becoming a Jihad.” *Wired*: 11 (7) <http://www.wired.com/wired/archive/11.07/40torvalds.html>.
- DiBona, Chris, Sam Ockman & Mark Stone (red.). 1999. *Open Sources: Voices from the open source revolution*. Sebastopol: O’Reilly Media.
- Dougherty, Dale. z.d. “The Maker Mindset” *MIT Creative Learning Syllabus* <http://learn.media.mit.edu/syllabus.html>
- Foucault, Michel. 1970. *De Woorden en de Dingen*. Meppel: Boomers. Vertaling door Walter van der Star: Foucault, Michel. 1966. *Les Mots et les Choses*. Parijs: Editions Gallimard.
- –. 1972. *The Archeology of Knowledge*. London: Tavistock Publications. Vertaling door A.M Sheridan Smith: *L’Archeology du savoir*. Parijs: Gallimard, 1969.
- –. 1974. “Prisons et asiles dans le mécanisme du pouvoir” in *Dits et Écrits*, t. II. Parijs: Gallimard. 1994. (521–525)
- –. 1976. *De Orde van het Vertoog*. Meppel: Boomers. Vertaling door C. P. Heering-Moorman: Foucault, Michel. 1971. *L’Ordre du discours*. Parijs: Editions Gallimard.
- –. 1976a. “Twee typen macht. Kollege van 14 januari 1976.” Vertaling door Hugues C. Boekraad is gepubliceerd in “Foucault over Macht” *Te Elfder Ure* Jaargang 29, nr. 3. Nijmegen: SUN. (573-587) <http://www.marxists.org/nederlands/foucault/1976/1976typenmacht.htm>.
- –. 1976b. “Historisch weten en macht. Kollege van 7 januari 1976.” Vertaling door Hugues C. Boekraad is gepubliceerd in “Foucault over Macht”, *Te Elfder Ure* Jaargang 29, nr. 3.

- “Disciplining volgens Foucault”. Nijmegen: SUN. (588-622)
<http://www.marxists.org/nederlands/foucault/1976/1976macht.htm>.
- –. 1977. *Discipline and Punish*. London: Tavistock.
- –. 1980. *Power/Knowledge*. Brighton: Harvester.
- –. 1982. ‘The Discourse on Language’ in: *The Archeology of Knowledge*. New York: Pantheon books. (215-238) Vertaling door A. M. Sheridan Smith: Foucault, Michel. 1971. *L’Ordre du discours*. Parijs: Editions Gallimard.
- –. 1983. “Hoe wordt macht uitgeoefend?” in: Dreyfus, Hubert en Paul Rabinow. *Michel Foucault, Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: University of Chicago Press. Vertaling door Jos de Mul en Frits van Wel. (206-216)
- –. 1989. *Discipline, Toezicht en Straf. De Geboorte van de Gevangenis*. Vertaling door ‘Vertalerscollectief’ Groningen: Historische Uitgeverij.
- Free Culture Foundation. z.d. “Free Culture Manifest” *Free Culture Foundation*
http://wiki.freeculture.org/Free_Culture_Manifesto.
- Free Software Foundation. 2012. “The BSD License Problem” *Free Software Foundation*
<http://www.gnu.org/philosophy/bsd.html>.
- FSFE. 2006. “The Free Software Movement and the Future of Freedom” *FSFE* 6 maart.
<http://fsfe.org/freesoftware/transcripts/rms-fs-2006-03-09.en.html>.
- Garfinkel, Simson. 1993. “Is Stallman Stalled?” *Wired* maart/april (1.01).
<http://www.wired.com/wired/archive/1.01/stallman.html>.
- Ghosh, Rishab Aiyer, Ruediger Glott, Bernhard Krieger, en Gregorio Robles. 2002. “FLOSS Developer Level Analysis.” Heerlen: International Institute of Infonomics.
- Goetz, Thomas. 2003. “Open Source Everywhere” *Wired* november (11.11)
<http://www.wired.com/wired/archive/11.11/opensource.html>.
- Hall, Stuart. 1997. “The work of representation” in: S. Hall (eds.) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE/Open University. In: Wetherell, Margaret, Simon Yates, Stephanie Taylor (eds.) 2001. *Discours Theory and Practice: A Reader*. London: SAGE/Open University. (72-81)
- Hillesley, Richard. 2012. “Whatever happened to the Hurd? – The story of the GNU OS” *Linux User* 23 december. <http://www.linuxuser.co.uk/features/whatever-happened-to-the-hurd-the-story-of-the-gnu-os>.
- Howe, Jeff. 2006. “The Rise of Crowdsourcing” *Wired* juni. (14.06)
<http://www.wired.com/wired/archive/14.06/crowds.html>.
- Kelty, Christopher. 2008. *Two Bits*. Durham and London: Duke University Press.
- Kleiner, Dmytri. 2007. “Copyfarleft and Copyjustright” *Metamute* 18 juli.
<http://www.metamute.org/editorial/articles/copyfarleft-and-copyjustright>
- –. 2010. “The Telekommunist Manifesto” *Network Notebooks* (3)
- Lafayette, Lev. ““The future is Open-Source Everything’ – A mis-attribution” *Levlafayette* 15 februari. <http://levlafayette.com/node/386>.
- Larsson, Stefan. 2011. “Metaphors and Norms, Understanding copyright law in a digital society.” Lund University. Lund: Media-Tryck.
- Lerner, Reuver. 2008. “Read the fine print on ‘open source’ software” *Ostatic* 8 mei.

<http://ostatic.com/blog/read-the-fine-print-on-open-source-software>.

Lessig, Lawrence. 2004. *Free Culture: How big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity*. Penguin Press.

Levy, Stephen. 2012. "Tim O'Reilly's Key to Creating the Next Big Thing" *Wired* 21 december. <http://www.wired.com/business/2012/12/mf-tim-oreilly-qa/all/>

Lietaer, Bernard. 2001. *The Future of Money*. London: Random House.

Merquior, José Guilherme. 1988. *De Filosofie van Michel Foucault*. Utrecht: Het Spectrum. Vertaling door drs. R. A. Veen: *Foucault*. London: Fontana Press/Collins, 1985.

Morozov, Evgeny. 2013a. "Open & Closed" *The New York Times* 16 maart. http://www.nytimes.com/2013/03/17/opinion/sunday/morozov-open-and-closed.html?_r=0.

– –. 2013b. "The Meme Hustler: Tim O'Reilly's crazy talk" *The Baffler* maart (vol. 22). http://thebaffler.com/past/the_meme_hustler

Mullin, Joe. 2012. "'Your criticisms are completely wrong': Stallman on software patents, 20 years in." *Ars Technica* 21 november. <http://arstechnica.com/tech-policy/2012/11/your-criticisms-are-completely-wrong-stallman-on-software-patents/>.

North Atlantic Books. (z.d.) "The Open Source Everything Manifesto" *North Atlantic Books* <http://www.northatlanticbooks.com/catalog/display.pperl?isbn=9781583944431>.

Noveck, Beth. 2012. "Demand an open sourced government" *TED* juni. http://www.ted.com/talks/beth_noveck_demand_a_more_open_source_government.html

O'Reilly, Tim. 1998. "Freeware leaders met in first-ever summit. O'Reilly brings together creators of Perl, Apache, Linux and Netscape's Mozilla." *O'Reilly Media Inc.* 1 april. <http://oreilly.com/oreilly/press/freeware.html>.

– –. 2004. "The Architecture of Participation" *O'Reilly Media Inc.* juni. http://oreilly.com/pub/a/oreilly/tim/articles/architecture_of_participation.html.

Phipps, Simon. 2010. "Crowdsourcing is not open source" *Computerworld UK* 20 november. <http://blogs.computerworlduk.com/simon-says/2010/11/crowdsourcing-is-not-open-source--/index.htm>.

Raymond, Eric. 1998. "Goodbye, 'free software'; hello, 'open source'." *Catb* 8 februari. <http://www.catb.org/esr/open-source.html>.

– –. 1998a. "Open Source Summit." *Linux Journal* 1 juni. <http://www.linuxjournal.com/article/2918>.

– –. 1999. "A Brief History of Hackerdom" In: *Open Sources: Voices of Open Source Revolution*. Sebastopol: O'Reilly Media. <http://www.oreilly.com/catalog/opensources/book/raymonds.html>.

– –. 2000. "The Cathedral and the Bazaar." *Catb* <http://www.catb.org/esr/writings/homesteading/cathedral-bazaar>.

– –. 2003. "Geeks with Guns." 11 november. <http://www.catb.org/~esr/geeks-with-guns/>.

– –. 2012. "Why I think RMS is a fanatic, and why that matters." *Armed and Dangerous* 11 juni. <http://esr.ibiblio.org/?p=4386>.

Rogers, Mikeal. 2013. "Generation Gap" *Future Aloof* 12 oktober. <http://www.futurealoof.com/posts/generation-gap.html>.

– –. 2013. "The GitHub Revolution: How We're All in Open Source Now" *Wired* 7 maart. <http://www.wired.com/opinion/2013/03/github/>.

- Rushkoff, Douglas. 2004. *Open Source Democracy*. Project Gutenberg, e-book.
- –. 2012. “Monopoly Moneys” 25 juni, Dissertatie Universiteit Utrecht.
- Saussure, Ferdinand de. 1986. *Course in General Linguistics*. Vertaling door Roy Harris. Open Court Publishing Company.
- Schofield, Jack. 1998. “The code of freedom fighter” *Guardian* 11 november.
<http://www.resonant.org/text/news/online.guardian.co.uk-910792139-stallman.html>.
- Singel, Ryan. 2008. “DIY-Robotics: The Rise of Open Source Hardware” *Wired* 3 mei
http://www.wired.com/gadgets/miscellaneous/news/2008/03/etech_hardware.
- Smith, Bradford Lee. 2005. “The Future of Software: Enabling the Marketplace to Decide” In: Wynants, Marleen en Jan Cornelis (red). *How Open is the Future? Economic, Social & Cultural Scenarios inspired by Free & Open-Source Software*. Brussel: Brussels University Press. (460-477).
- St. Amant, Kirk, & Brian Still. 2007. *Handbook of research on Open Source Software*. London: Information Science Reference, Idea Group.
- Stallman, Richard. 2002. *Free Software, Free Society*. Boston: GNU Press.
- Steele, Robert. 2007. “Open Source Intelligence” in: Loch Johnson (ed.), *Handbook of intelligence Studies* New York: Routledge. Chapter 10. (129-147)
- –. 2012. “Introduction” *The Open Source Everything Manifesto: Transparency, Truth, and Trust*. Evolver Editions. <http://blog.p2pfoundation.net/book-of-the-week-the-open-source-everything-manifesto/2012/07/30>.
- Taylor, Ginger. 2006. “Open Source Biomedical Research for the 21st Century” *The Synaptic Leap* 29 januari. <http://www.thesynapticleap.org/>
- Thompson, Clive. 2008. “Build It. Share It. Profit. Can Open Source Hardware Work?” *Wired* 10 februari http://www.wired.com/techbiz/startups/magazine/16-11/ff_openmanufacturing?currentPage=all.
- Tiemann, Michael. 1999. “Future of Cygnus Solutions An Entrepreneur's Account.” In: *Open Sources: Voices of Open Source Revolution*. Sebastopol: O'Reilly Media.
<http://www.oreilly.com/catalog/opensources/book/tiemans.html>.
- Torvalds, Linus. 1991. “What would you like to see most in minix?” Usenet group comp.os.minix, 25 augustus.
- –. 1999. “The Linux Edge” In: *Open Sources: Voices of Open Source Revolution*. Sebastopol: O'Reilly Media. <http://www.oreilly.com/catalog/opensources/book/linus.html>.
- –. 2008. “Black and White” *Linus' Blog* 8 november. <http://torvalds-family.blogspot.nl/2008/11/black-and-white.html>.
- Torvalds, Linus & David Diamond. 2001. *Just for Fun: the story of an Accidental Revolutionary*. New York: Harper Business.
- Van den Bersselaar, Victor. 2003. *Wetenschapsfilosofie in Veelvoud*. Bussum: Coutinho.
- Van den Boomen, Marianne & Mirko Tobias Schäfer. 2005. “Will the revolution be open-sourced? How open source travels through society” In: Wynants, Marleen en Jan Cornelis (red). *How Open is the Future? Economic, Social & Cultural Scenarios inspired by Free & Open-Source Software*. Brussel: Brussels University Press. (31-67)
- Van Wendel de Joode, R., J.A. de Bruijn, M.J.G van Eeten. 2003. *Protecting the Virtual Commons: Self-Organizing Open Source and Free Software Communities and Innovative Intellectual Property Regimes*. Den Haag: T.M.C. Asser Press.

Wayner, P. 2000. *FREE FOR ALL: How Linux and the Free Software Movement Undercut the High-Tech Titans*. New York: Harperbusiness.

Weber, Steven. 2004. *The Success of Open Source*. President and Fellows of Harvard College.

Williams, Sam. 2002. *Free as in Freedom* (Chapter 11: Open Source). O'Reilly Media: Sebastopol.
<http://oreilly.com/openbook/freedom/ch11.html>.